

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

навчально-науковий медичний інститут

(повне найменування інституту, назва факультету (відділення))

кафедра екології

(повна назва кафедри (предметної, циклової комісії))

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри екології

Л.І. Григор'єва

“ ” 20 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти

магістр

(ступінь вищої освіти)

на тему:

**ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
ПІДПРИЄМСТВА IDS UKRAINE**

Керівник:

к.т.н., доцент

Крисінська Діана Олександрівна

(вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Рецензент:

д.пед.н., професор

Мітрясова Олена Петрівна

(посада, вчене звання, науковий ступінь, П.І.Б.)

Виконав:

студент VI курсу групи 621 М

Мельніков Микола Олександрович

(П.І.Б.)

Спеціальності: 101 «Екологія»

(шифр і назва спеціальності)

ОПІ:

«Екологія та охорона навколишнього
середовища»

Миколаїв – 2024 рік

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

(повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут, факультет, відділення	навчально-науковий медичний інститут
Кафедра, циклова комісія	кафедра екології
Рівень вищої освіти	другий (магістерський)
Спеціальність	101 «Екологія»
ОПП / ОНП	«Екологія та охорона навколишнього середовища»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри екології

_____ Л.І.Григор'єва

“ ” _____ 2024 року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Мельнікову Миколі Олександровичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проєкту (роботи) Формування стратегії сталого розвитку підприємства IDS UKRAINE

керівник роботи: Крисінська Діана Олександрівна, к.т.н, доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом вищого навчального закладу від
«30» вересня 2024 року № 255.

2. Строк подання студентом проєкту (роботи) «06» грудня 2024 року

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: вступ, основна частина, висновок, список використаних джерел та літератури, додатки

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) згідно з планом кваліфікаційної роботи магістра.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) не планується

6. Консультанти розділів проєкту (роботи)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Крисінська Д.О.		
Розділ 1	Крисінська Д.О.		
Розділ 2	Крисінська Д.О.		
Розділ 3	Крисінська Д.О.		
Розділ 4	Григор'єва Л. І.		
Висновки	Крисінська Д.О.		

7. Дата видачі завдання 30.09.2024**КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН**

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів проєкту (роботи)	Примітка
1.	Вступ до кваліфікаційної роботи	вересень 2024	
2.	Розділ 1. Стратегія сталого розвитку та її роль у діяльності підприємства	жовтень 2024	
3.	Розділ 2. Дослідження стратегії сталого розвитку підприємства IDS UKRAINE	жовтень 2024	
4.	Розділ 3. Аналіз виробництва та удосконалення процесів	жовтень 2024	
5.	Розділ 4. Охорона праці	листопад 2024	
6.	Висновки	листопад 2024	
7.	Переддипломна практика	вересень 2024	
8.	Оформлення списку використаних джерел та літератури, додатків	листопад 2024	
9.	Попередній захист	06.12.2024	
10.	Рецензія на дипломну роботу	09.12.2024	
11.	Захист дипломної роботи	20.12.2024	

Студент

_____ (підпис)

Мельников М.О.

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник проєкту (роботи)

_____ (підпис)

Крисінська Д.О.

_____ (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота на здобуття ступеня магістра на тему: «Формування стратегії сталого розвитку підприємства IDS UKRAINE» містить 113 сторінок, перелік літературних джерел нараховує 90 найменувань.

Актуальність роботи зумовлена тим, що в силу розвитку сучасних технологій, виробництва, промисловості гостро стоїть питання планування господарської діяльності та економії ресурсів. Окрім того, економія тісно пов'язана з екологічним аспектом виробництва, так як сучасні екологічні стандарти направлені мінімізувати вплив на довкілля.

Допомогти вирішити всі ці проблеми покликана стратегія сталого розвитку. Стратегічне планування є одним із найважливіших пунктів будь-якої господарської діяльності. Для практичного застосування наукових знань було обрано вітчизняне підприємство – IDS Ukraine.

На прикладі цієї організації автором було проаналізовано уже наявну стратегію сталого розвитку. Акцентовано увагу на основні недоліки – відсутність офіційного документа та його публікації у вільному доступі на сайті фірми. Вивчено наявну стратегію та запропоновано ряд покращень, в основному із нахилом на екологізацію виробництва.

IDS Ukraine позиціонує себе як лідер ринку мінеральних вод в Україні, з особливим акцентом на екологічно відповідальне виробництво. Основними принципами стратегії сталого розвитку IDS Ukraine є:

- Мінімізація впливу на довкілля в усіх виробничих процесах.
- Ефективне використання природних ресурсів.
- Підтримка соціальних проектів та здорового способу життя в Україні.

Компанія розробляє і впроваджує ініціативи, спрямовані на покращення стану довкілля, які впливають на кожен етап життєвого циклу її продукції – від добування води до її транспортування і переробки упаковки.

АНОТАЦІЯ

Мельніков М.О. Формування стратегії сталого розвитку підприємства IDS Ukraine

Метою даної дипломної роботи є удосконалення стратегії сталого розвитку підприємства IDS. Основні **завдання** включають:

1. Аналіз поняття стратегій сталого розвитку підприємств та їх значення в екологізації виробництв і технологій.
2. Дослідження стратегії сталого розвитку підприємства IDS Ukraine та відповідність виробництва сучасним екологічним тенденціям.
3. Визначення слабких та сильних сторін підприємства щодо відповідності принципами сталого розвитку підприємств.
4. Розробку пропозиції удосконалення стратегії сталого розвитку підприємства IDS Ukraine.

Об'єкт дослідження: підприємство IDS Ukraine (ТМ «Моршинська»),

Предмет дослідження: стратегія сталого розвитку підприємства IDS Ukraine.

Наукова новизна роботи полягає у запропонованих суттєвих покращеннях стратегії сталого розвитку IDS UKRAINE, акцентуючи увагу на варіантах екологізації екологізації виробництва.

ANNOTATION

Melnikov M. Formation of a sustainable development strategy of the IDS Ukraine enterprise

The **purpose** of this thesis is to improve the sustainable development strategy of the IDS enterprise. The **main tasks** include:

1. Analysis of the concept of sustainable development strategies of enterprises and their importance in the greening of production and technologies.
2. Research of the sustainable development strategy of the IDS Ukraine enterprise and the compliance of production with modern environmental trends.

3. Determination of the weaknesses and strengths of the enterprise in terms of compliance with the principles of sustainable development of enterprises.

4. Development of a proposal for improving the sustainable development strategy of the IDS Ukraine enterprise.

Object of research: the IDS Ukraine enterprise (TM "Morshynska"),

Subject of research: the sustainable development strategy of the IDS Ukraine enterprise.

The scientific novelty of the work lies in the proposed significant improvements to the sustainable development strategy of the IDS UKRAINE enterprise, focusing on options for greening production.

ЗМІСТ

РЕФЕРАТ	4
АНОТАЦІЯ	5
ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ЇЇ РОЛЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	10
1.1. Поняття стратегії сталого розвитку підприємства	10
1.2. Методологічні засади формування стратегії сталого розвитку підприємства	19
1.3. Значення стратегії сталого розвитку у екологізації виробництв і технологій	28
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА IDS Ukraine	40
2.1. IDS Ukraine та його стратегія сталого розвитку	40
2.2. Процес виробництва продукції та довгострокове планування	45
2.3. Відповідність виробництва продукції сучасним екологічним стандартам	59
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ	67
3.1. Показники сталості підприємства IDS Ukraine: слабкі та сильні сторони	67
3.2. Пропозиції формулювання стратегії сталого розвитку підприємства IDS Ukraine	75
РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ НА IDS UKRAINE	87
4.1. Організація охорони праці на підприємстві	87
4.2. Убезпечення працівників підприємства на випадок надзвичайної ситуації	93
ВИСНОВКИ	101
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	104

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Стратегічне планування господарської діяльності підприємств відіграє ключову роль у забезпеченні їх ефективного функціонування та прибутковості. Крім того, стратегія сталого розвитку дозволяє адаптуватися до умов ризику, зокрема екологічного характеру, і мінімізувати їх вплив.

Сучасні ринкові умови висувають високі вимоги до підприємств. Посилення конкуренції, постійні зміни у внутрішніх бізнес-процесах та ринковому середовищі формують нові виклики, які потребують більш виваженого підходу до забезпечення фінансово-економічної безпеки організацій. У цьому контексті стратегія є одним із найважливіших елементів управління бізнесом. Вона включає ухвалення конкретних рішень, розробку концепцій вирішення проблем, визначення напрямків розвитку та вибір інструментів для досягнення поставлених цілей, які відповідають місії підприємства.

Розробка стратегії сталого розвитку, орієнтованої на екологічність виробництва та скорочення негативного впливу на довкілля, набуває особливого значення в умовах глобального потепління і зростання проблеми засмічення планети відходами.

Мета роботи - удосконалити стратегію сталого розвитку підприємства IDS.

Для досягнення мети наукового дослідження було сформовано наступні завдання:

5. Проаналізувати поняття стратегій сталого розвитку підприємств та їх значення в екологізації виробництв і технологій.
6. Дослідити стратегію сталого розвитку підприємства IDS Ukraine та відповідність виробництва сучасним екологічним тенденціям.
7. Визначити слабкі та сильні сторони підприємства щодо відповідності принципами сталого розвитку підприємств.

8. Розробити пропозиції удосконалення стратегії сталого розвитку підприємства IDS Ukraine.

Об'єктом дослідження виступає підприємство IDS Ukraine (ТМ «Моршинська»), **предметом** - стратегія сталого розвитку підприємства IDS Ukraine.

При написанні роботи автор використав такі **методи** дослідження як спостереження, порівняння, абстрагування, аналіз і синтез.

Наукова новизна роботи полягає у запропонованих суттєвих покращеннях стратегії сталого розвитку IDS UKRAINE, акцентуючи увагу на варіантах екологізації екологізації виробництва.

Практичне значення наукової роботи може бути цінним для компанії та використане в частині запровадження напрямків екологізації виробництва.

Апробація результатів роботи – опубліковано матеріали у збірнику V Міжнародної науково-практичної конференції «Екологічна безпека в умовах війни».

РОЗДІЛ 1. СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ЇЇ РОЛЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Поняття стратегії сталого розвитку підприємства

У сучасних умовах господарювання особливу актуальність набуває необхідність стратегічного та перспективного підходу до розвитку підприємницької діяльності. Це передбачає зміцнення конкурентних позицій, орієнтацію на задоволення потреб споживачів, досягнення запланованого рівня прибутку, реалізацію поставлених цілей і виконання місії підприємства.

Важливу роль у цьому відіграє вміння вирішувати практичні завдання, пов'язані із забезпеченням стійкості та довготривалого існування організації. Успіх таких рішень значною мірою залежить від рівня засвоєння методології та інструментів стратегічного управління, які дозволяють адаптуватися до змін середовища та прогнозувати перспективний розвиток [1].

У сучасних умовах розвитку соціальних та економічних систем, зокрема підприємств, спостерігається значний вплив як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. Ці чинники часто спричиняють зміни у збалансованості діяльності організацій, породжують невизначеність і накопичення випадкових перешкод у процесі господарювання. У світі, що постійно змінюється, особливої важливості набувають такі характеристики систем, як стабільність і сталість.

Термін «сталість» у широкому сенсі означає здатність системи зберігати стабільний стан. Це також властивість системи повертатися до рівноваги після усунення чинників, які вивели її з цього стану. В умовах нагальної потреби оновлення національної економіки сталий розвиток підприємств стає одним із ключових аспектів їхнього функціонування.

Сталий розвиток має не лише задовольняти потреби сучасного покоління, але й забезпечувати перспективу успішного майбутнього для наступних поколінь. Для цього його основні компоненти — економічна, соціальна та екологічна — повинні

інтегруватися у стратегічне управління підприємством, формуючи основу довгострокової ефективності та конкурентоспроможності.

Теоретичною основою формування моделі сталого розвитку підприємницьких структур є концепція та цілі сталого розвитку. Ідея необхідності такого розвитку соціально-економічних систем виникла на базі теорії ноосфери й отримала широке визнання у наукових колах, зокрема серед членів Римського клубу — організації, створеної у 1968 році під керівництвом Ауреліо Печчеї. Значний внесок у розвиток цієї концепції зробив також Ян Тінберген, який у своїх працях базувався на теорії зростання.

Поштовхом до активного формування концепції сталого розвитку стала теорія меж зростання, висунута американськими дослідниками Джейм Форрестером та Деннісом Медоузом. У своїй монографії Маріс Клавінс, Уолтер Леал Фільо та Яніс Залоксніс ґрунтовно дослідили взаємозв'язок між складовими сталого розвитку: навколишнім середовищем, виробництвом і людиною. Вони також акцентували увагу на важливості формування системи цінностей і необхідності освіти у сфері сталого розвитку як запоруки майбутнього.

Найсучасніше осмислення проблеми сталого розвитку набули в рамках Саміту зі сталого розвитку під егідою ООН в 2015 р. Зокрема, було прийнято офіційний документ «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року», який включає 17 глобальних Цілей сталого розвитку [2].

У державній політиці України концепція сталого розвитку знаходить належне відображення. У сучасних національних документах приділяється значна увага Цілям сталого розвитку, проголошеним ООН. Зокрема, у 2019 році Президент України підписав указ, який підтримує досягнення Цілей сталого розвитку та адаптацію їх до особливостей національного розвитку. Ці результати були представлені в Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна».

Також у рамках формування та реалізації державної політики наголошується на важливості врахування Цілей сталого розвитку для забезпечення гармонійного соціально-економічного розвитку країни, що відповідає сучасним викликам та

пріоритетам.[2]. Незважаючи на високу політичну та економічну значущість концепції сталого розвитку і загальне усвідомлення її важливості для світового суспільства, у науковій літературі досі відсутня єдина думка щодо сутності цього поняття. Особливо це стосується умов формування стратегії сталого розвитку підприємств в умовах невизначеності соціально-економічних процесів. Необхідно враховувати як сучасні виклики глобального масштабу, так і специфіку національної економіки, що вимагає адаптації підходів і методів управління до реалій сталого розвитку [3, с.110].

Прийнято вважати, що термін «сталий розвиток» (sustainable development) вперше прозвучав на Міжнародній конференції ООН «Навколишнє середовище та розвиток» у 1992 р. і трактувався як «розвиток, який задовольняє потреби нинішніх поколінь, який не ставить під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти власні потреби» та незабаром набув популярності у багатьох сферах людської діяльності [4, с.37]. Досить лаконічно складові частини сталого розвитку розкрито на схемі, поданій нижче (рис.1).

Рис. 1. Складові частини сталого розвитку

Згідно з доповіддю «Глобальна екологічна перспектива – розвиток навколишнього середовища», представленою у 2007 році в рамках Програми ООН з навколишнього середовища, розвиток визначається як процес, що дає змогу людям покращувати умови свого життя. При цьому тривалий розвиток може бути досягнутий лише за умови раціонального управління ресурсами, зокрема фінансовими, матеріальними, людськими, соціальними та природними.

Концепція сталого розвитку є сучасним етапом еволюції ідеї економічного зростання. Її реалізація та дотримання принципів сталого розвитку нерозривно пов'язані з діяльністю ООН. З моменту створення організації одним із головних завдань стало забезпечення умов, у яких можуть дотримуватися принципи справедливості та поваги до міжнародних зобов'язань, закріплених у договорах і нормах міжнародного права.

Це підкреслює фундаментальну роль сталого розвитку у створенні збалансованої системи управління, спрямованої на задоволення сучасних потреб без шкоди для майбутніх поколінь.[3, с.111]. У 2015 році Генеральна асамблея ООН ухвалила документ «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року». Основою концепції стало досягнення балансу між трьома ключовими сферами: економікою, екологією та соціумом. Сталий розвиток спрямований на гармонізацію інтересів людей, суспільства та екосистеми, наголошуючи на примиренні антропоцентричних і біоцентричних підходів. Це передбачає такий рівень економічного розвитку, що не перевищує екологічну місткість планети.

Порядок денний до 2030 року охоплює п'ять ключових напрямів:

- Люди — вирішення соціальних проблем.
- Планета — захист екології.
- Процвітання — забезпечення економічного зростання та стабільності.
- Партнерство — сприяння міжнародній співпраці.
- Світ — підтримка миру та справедливості.

Цілі сталого розвитку (ЦСР) є глобальним планом, підтриманим 193 країнами. Хоча вони мають універсальний характер, кожна країна адаптує їх до власних умов. Для України ЦСР пов'язані з національними стратегіями та законами. В економічній сфері це сприяння гідній праці, зростанню економіки, розвитку інфраструктури та інновацій. У соціальній сфері — створення сталих громад, зменшення нерівності, забезпечення якісної освіти, охорони здоров'я та благополуччя.

Екологічні пріоритети включають збереження біорізноманіття, сталу енергетику, відповідальне споживання і виробництво. Важливість наявності стратегій розвитку простежується як на рівні окремих підприємств, так і на рівні державної політики, адже сталий розвиток передбачає пошук компромісу між інтересами нинішніх і майбутніх поколінь.

Дискусії про сутність сталого розвитку тривають і зараз. Зокрема, Г. Дейлі розглядає його як гармонійний, збалансований та безконфліктний прогрес цивілізації, спрямований на збереження довкілля, подолання бідності, дискримінації та інших соціальних викликів, що забезпечують рівність і справедливість для кожної людини та груп населення.[4, с.200].

П. К. Віртанен, Л. Сірагуса, Х. Гутторм відзначають, що у підходах до сталого розвитку території особлива увага приділяється відносинам, мові, традиціям, а якість життя вимірюється та коригується з урахуванням сталого розвитку людської спільноти [5, с.78]. Т. Лахті, Й. Вінсент і В. Парида під сталим розвитком розуміють процес переходу на побудову кращого світу та більш сталого довкілля [6].

Зазначені трактування сталого розвитку підкреслюють значення трьох ключових складових: економічної, екологічної та соціальної. Забезпечення сталого розвитку на рівні суспільства, регіону чи галузі можливе лише за умови стійкості підприємств незалежно від їхнього розміру та сфери діяльності. Аналіз наукових підходів до визначення поняття «сталий розвиток підприємства» дозволяє виокремити загальні риси, серед яких окремі автори зосереджуються виключно на економічних, екологічних чи соціальних аспектах, тоді як інші додають виробничі та технологічні компоненти.

Більшість дослідників розглядають сталий розвиток підприємства через призму впливу численних зовнішніх і внутрішніх чинників, стійкість до яких є обов'язковою умовою. Водночас значна частина авторських підходів обмежується економічними чи фінансовими аспектами, залишаючи поза увагою ширший контекст концепції сталого розвитку, зокрема задоволення потреб майбутніх поколінь.

Сталий розвиток підприємства можна визначити як процес цілеспрямованого соціального та економічного прогресу, що забезпечує стабільне покращення ключових економічних показників і результатів діяльності. При цьому важливо зберігати або покращувати екологічні характеристики виробництва, враховувати ризики та вплив внутрішніх і зовнішніх факторів, а також узгоджувати цей розвиток із пріоритетами майбутніх поколінь.

Це багатогранне явище вимагає стратегічного підходу до управлінських рішень, спрямованих на новий тип розвитку та соціально-економічного зростання. Особливо цінним є досвід країн Європейського Союзу, де сформовані дієві моделі стратегічного управління сталим розвитком бізнесу. Їхній досвід може стати основою для формування ефективних підходів до забезпечення сталого розвитку підприємств в Україні.

У Європі діє близько 25 мільйонів малих і середніх підприємств (МСП), які забезпечують роботою приблизно 100 мільйонів осіб. Ці підприємства формують понад половину ВВП ЄС, відіграючи ключову роль у створенні доданої вартості в кожному секторі економіки. Вони активно пропонують інноваційні рішення для вирішення актуальних проблем, таких як зміна клімату, раціональне використання ресурсів та посилення соціальної згуртованості.

МСП також сприяють поширенню інновацій у всіх регіонах Європи та відіграють центральну роль у трансформації ЄС у сталу та цифрову економіку. Для підтримки цього переходу Європейський Союз розробив «Стратегію МСП для сталої та цифрової Європи». Вона є невід'ємною частиною промислової стратегії ЄС і ґрунтується на трьох основних принципах:

1. Створення потенціалу та підтримка переходу до сталого розвитку і цифровізації.
2. Зниження регуляторного навантаження та покращення доступу до ринків.
3. Поліпшення доступу до фінансування.

У стратегії детально прописані умови для реалізації цих принципів незалежно від сфери діяльності підприємства.

В Україні також спостерігається зростання інтересу до стратегій сталого розвитку. Найбільш успішні підприємства починають інтегрувати такі підходи у свою діяльність. Як зазначає Б.М. Данилишин, стратегія сталого розвитку — це не статичний документ, а інтерактивний процес, який передбачає повторювані цикли аналізу, ухвалення рішень, планування, впровадження та перегляду. Це довготривалий і постійний процес, що не може бути одноразовим завданням.

Досвід ЄС у розробці та реалізації стратегій сталого розвитку, особливо для МСП, може стати цінним для адаптації українськими підприємствами підходів до сталого та цифрового зростання [7, с.214]. Сучасне економічне середовище, в якому діють підприємства, відрізняється високою динамікою та невизначеністю. Основним інструментом, що допомагає компанії в умовах нестабільності зовнішнього середовища визначити напрямок розвитку, окреслити цілі, створити план дій для їх досягнення, водночас зберігаючи конкурентоспроможність і стабільність, є стратегія.

Як зазначає І. Ансофф, стратегія являє собою один із кількох наборів правил, які регламентують процес прийняття рішень щодо поведінки організації [8, с.17]. А.А. Томпсон визначає стратегію як сукупність дій і методів, спрямованих на досягнення встановлених показників ефективності. У свою чергу, Г. Мінцберг вважає, що стратегія є багатограним поняттям: це може бути план, тобто чітко й свідомо спроектована послідовність дій; хитрий прийом або маневр, який використовується для введення суперників в оману у процесі конкурентної боротьби; а також позиція, що відображає взаємовідносини організації із зовнішнім середовищем [9, с.118]. Дослідження різних підходів до поняття стратегії

підприємства свідчить, що вона є генеральним планом, який визначає стратегічні завдання, послідовність дій і необхідні ресурси для досягнення поставлених цілей. Основною метою стратегії підприємства є перехід від поточного стану до бажаного, зберігаючи стабільність функціонування навіть в умовах нестабільного зовнішнього середовища. Еволюція концепцій стратегічного управління підтверджує існування різноманітних підходів до створення стратегій і багатозначність трактування системи стратегічного планування як чинника стратегічного розвитку.

Стратегічне планування передбачає реалізацію концепції, що поєднує цільовий, системний, ситуаційний та інтегральний підходи. Це дозволяє встановлювати цілі розвитку, співвідносити їх із наявними ресурсами підприємства та узгоджувати ці аспекти шляхом розробки й реалізації системи стратегій. Мета стратегічного планування полягає у створенні динамічної системи, яка забезпечує своєчасне визначення місії, формулювання цілей і стратегій, а також розробку та виконання планів як інструментів реалізації стратегічних орієнтирів. Така система сприяє вдосконаленню підприємства та його підсистем, що є особливо важливим в умовах невизначеності та нестабільності зовнішнього середовища. У результаті стратегічне планування стає основою для підвищення конкурентоспроможності підприємства і його довгострокового існування.

Формування стратегії сталого розвитку підприємства відбувається у межах стратегічного планування, і така стратегія повинна відповідати цілям загальної стратегії розвитку галузі, регіону й економіки країни в цілому. Аналіз думок таких вчених, як М. Мескон, І. Ансофф, С. Вутон, Т. Хорн, А. Томпсон і Д. Стрікланд, свідчить про різноманітність підходів до розробки й реалізації стратегії сталого розвитку підприємства. Водночас така стратегія включає взаємопов'язані елементи, реалізація яких є складним процесом [9, с.118].

Для ефективної реалізації елементів стратегії сталого розвитку як соціо-еколого-економічної системи необхідно чітко визначити принципи та критерії її виконання. Важливою складовою є послідовність етапів, що включають визначення місії як головної мети підприємства, формулювання цілей і орієнтирів, проведення

стратегічного аналізу зовнішніх і внутрішніх факторів, які впливають на стійкість функціонування, а також розробку стратегічних альтернатив і вибір найефективнішої стратегії. Така стратегія має забезпечувати сталий розвиток підприємства як у поточний момент, так і в перспективі.

Стратегії підприємств мають формуватися на основі різних принципів, однак їх базою повинні залишатися постулати стратегічного планування та управління, такі як системний, ситуаційний і процесний підходи. До цих принципів слід додати класичний постулат розробки стратегії, побудований за ієрархічним принципом. Цей підхід є ключовим у працях представників гарвардської школи стратегічного управління, які виділили рівні стратегічного планування відповідно до рівнів управління підприємством:

- корпоративна стратегія (вищий рівень управління для мультибізнесових підприємств),
- ділова або бізнес-стратегія/конкурентна стратегія (вищий рівень для однобізнесових підприємств),
- функціональні стратегії (середній рівень управління),
- операційні стратегії (нижчий рівень управління).

У процесі розробки стратегій сталого розвитку підприємства важливо дотримуватись умов і вимог, що забезпечують їх комплексність і взаємну узгодженість на всіх рівнях. При цьому слід враховувати, що характер і спосіб інтеграції стратегій залежить від типу, розміру підприємства та вибраної моделі стратегічного планування.

На підставі проведених досліджень можна стверджувати, що стратегія є основним інструментом, який дозволяє підприємству адаптуватися до нестабільного зовнішнього середовища, визначати напрямки діяльності, формувати цільові орієнтири, розробляти плани дій для досягнення поставлених цілей, підтримувати високий рівень конкурентоспроможності та зберігати стабільність функціонування. Формування стратегії сталого розвитку підприємства здійснюється в межах стратегічного планування.

Поєднання стратегічних, інноваційних і сталих підходів до розвитку підприємства дає змогу підвищити соціальну, екологічну та економічну ефективність його діяльності. Це також сприяє збереженню високої конкурентоспроможності й забезпечує довгострокову стійкість підприємства. При постановці цілей важливо ретельно аналізувати поточний стан підприємства, оцінювати бажані результати та співвідносити їх із доступними ресурсами й можливостями.

1.2. Методологічні засади формування стратегії сталого розвитку підприємства.

Зародження стратегічного підходу до підприємницької діяльності датується серединою ХХ століття, і процес еволюції стратегічного управління триває й досі. У загальному розумінні стратегія є процесом створення та впровадження довгострокового плану розвитку підприємства, що базується на визначених перспективних цілях. Цей план спрямований на досягнення поставлених цілей у конкурентному зовнішньому середовищі за умови оптимального використання ресурсів підприємства. Для глибшого розуміння сутності стратегічного управління варто розглянути еволюцію поняття «стратегія» та її зміст.

Так, А. Дюпон Чандлер у 1962 році визначав стратегію як метод встановлення довгострокових цілей компанії, розробки програм дій і визначення пріоритетних напрямків використання ресурсів [10, с.313]. Головна відмінність даного підходу полягає в постановці довгострокових цілей без їх перегляду (за винятком суттєвих змін зовнішнього або внутрішнього середовища). Гарвардська школа (1965 р.) під стратегією визначає метод встановлення конкурентних цілей компанії [11, с.10]. Підхід полягає в виділенні сегментів бізнесу, які підприємство буде здійснювати. І. Ансофф (1965 р.) розглядає стратегію як метод визначення основних цілей для корпоративного, ділового та функціонального рівнів [12, с.408]. Стратегія є системою, що забезпечує компанії збалансованість і загальний напрямок росту. М. Портер (1985 р.) вважає, що стратегія – це спосіб реагування компанії на зовнішні

можливості і загрози, а також сильні і слабкі сторони. Головне завдання стратегії полягає в досягненні компанією конкурентних переваг в довгостроковій перспективі над конкурентами в кожному напрямку бізнесу [13, с.667]. Г. Мінцберг (1987 р.) під стратегією розуміє послідовну, узгоджену і інтегровану структуру управлінських рішень [14, с.200]. Головне в стратегії - складання планів, які є основним засобом для контролю ефективності досягнення стратегічних цілей. Г. Хамель (1989 р.) вважає, що стратегія являє собою спосіб розвитку ключових конкурентних переваг компанії [15, с.60]. В основі конкурентоспроможності лежать унікальні можливості підприємства і внутрішні ресурси. А. Томпсон, А. Дж. Стрікланд (1995 р.) визначають стратегію як набір дій і рішень, зроблених для досягнення встановлених показників діяльності [16, с.800]. Деякі українські вчені розглядають стратегію як комплекс довгострокових цілей і план найбільш ефективного розподілу ресурсів для їх досягнення [17, с.304]. Л.Є. Довгань зазначає, що при визначенні стратегії застосовується комплексний підхід, згідно з яким стратегія – це не тільки засіб досягнення цілей і здійснення місії, а й програма функціонування підприємства у зовнішньому середовищі, взаємодії з конкурентами, задоволення клієнтів, реалізації інтересів власників і персоналу, зміцнення конкурентних позицій підприємства на ринку [18, с.22]. Ф.Ф. Бутинець вважає, що стратегія являє собою набір правил, необхідних для прийняття рішень, які підприємство використовує у своїй діяльності [19, с.256].

Управління сталим розвитком підприємства в сучасних умовах є надзвичайно актуальним напрямом наукового пошуку у академічних колах та набуває особливого значення для представників бізнес-середовища. Як об'єкт наукового дослідження, проблемне поле управління сталим розвитком підприємства привертає увагу, перш за все, в силу своєї трансдисциплінарної природи. Для його інтерпретації необхідний синтез підходів і концепцій різних дисциплін – від теорій фізіології, кібернетики, синергетики самоорганізації і теорії фірми до психології стратегічного, корпоративного управління.

Стан наукового знання в цій предметній сфері на сьогодні слід визнати слабко структурованим, а синтетична природа феномену розвитку економічної організації та управління ним обумовлює існування різноманітних підходів до його визначення та вивчення. Підприємство є цілісною одиницею лише у тому випадку, коли воно розглядається як система, тобто з погляду сукупності багаторівневих підсистем, що перебувають у неперервному взаємозв'язку один з одним. Таким чином, необхідно підходити до підприємства як до складного утворення, розглядаючи його з погляду системного підходу. Одночасно підприємство є частиною великої системи (галузі, економіки регіону, країни в цілому).

Розглядаючи підприємство з позиції системного підходу, слід визначити, що підприємство залучене у три процеси: одержання ресурсів із зовнішнього середовища (вхід); перетворення ресурсів у продукт (процес); передача продукту в зовнішнє середовище (вихід). Це є основні, базові процеси життєдіяльності будь-якої системи, однак знання і вміння здійснювати процеси управління крізь призму декомпозиції системи на підсистеми при аналізі системного об'єкта дозволяє визначати всю систему зв'язків – деякої «структурно-функціональної одиниці» досліджуваної системи, це в загальному підсумку дозволяє вибудовувати процеси, що призводять до сталого розвитку підприємства.

В основі процесу управління сталим розвитком підприємства лежить система управління, що дозволяє цілісно, комплексно підходити до процесу взаємодії різних підсистем, які приймають участь в управлінських процесах. Вивчення і систематизація різних точок зору дослідників показало, що єдине розуміння цієї дефініції відсутнє. У свою чергу методологія і процес управління формують управлінську діяльність, а структура і техніка – механізм управління. Стан системи елементів управління організації безпосередньо відображується на ефективності її функціонування в цілому. Ряд авторів ототожнюють систему управління з поняттям «механізм управління». На рис. 2 наведена структура елементів системи управління.

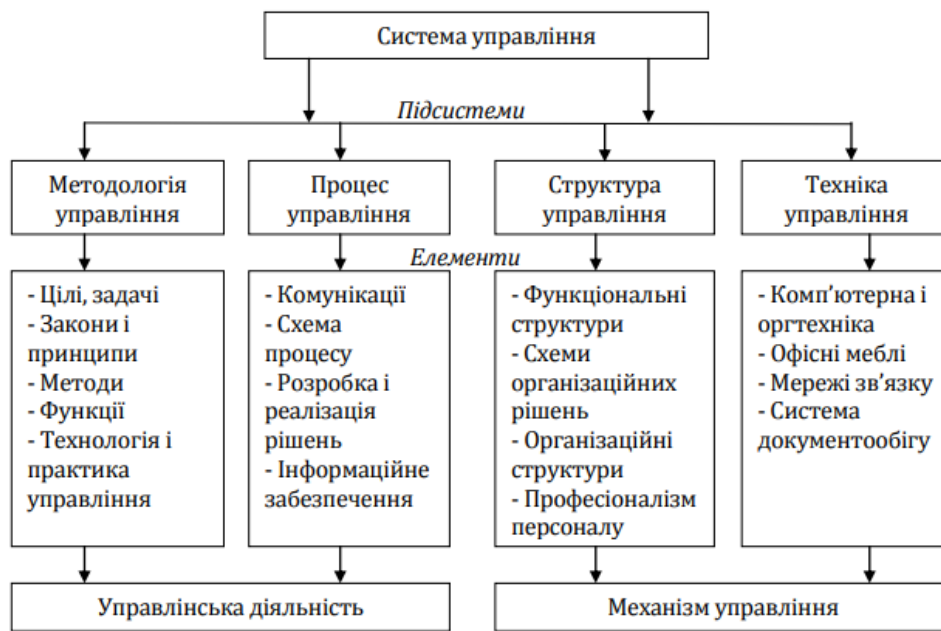

Рис. 2. Структура елементів системи управління

Попри різноманіття підходів, наведені визначення стратегій не суперечать одне одному, а радше взаємно доповнюють. Вони розкривають ключові принципи, методи та способи формування і реалізації стратегії як управлінської технології, яка сприяє максимально ефективній діяльності підприємства та його сталому розвитку в умовах динамічних змін зовнішнього середовища та внутрішніх процесів організації.

На сьогодні економічна наука пропонує безліч варіантів стратегій поведінки підприємств на ринку. Однак далеко не всі з них можуть бути ефективно застосовані до конкретного суб'єкта господарювання. Для вибору оптимальної стратегії підприємству необхідно насамперед провести оцінку свого поточного стану та проаналізувати основні тенденції розвитку зовнішнього середовища, у якому воно функціонує.

До характерних ознак стратегії діяльності підприємства слід віднести такі:

1. Процес розробки стратегії не закінчується певною дією – розробляється лише загальний напрямок дій.
2. Стратегія дозволяє сконцентрувати увагу на основних проблемах.

3. Необхідність у стратегії відпадає, як тільки реальний хід справ виводить підприємство на бажані позиції.

4. При складанні стратегії використовують узагальнену, неповну, неточну інформацію.

5. Стратегія – це засіб для досягнення цілей підприємства.

6. На різних рівнях організації стратегія та орієнтири підприємства можуть взаємозамінюватись: те, що на вищих рівнях є стратегією, для нижчих рівнів є орієнтиром.

Слід зазначити, що успішне досягнення стратегічних цілей підприємства можливе за умови чіткої координації діяльності всіх структурних підрозділів у системі стратегічного управління торговельною діяльністю, а також ефективного використання наявних ресурсів і можливостей підприємства. У цьому контексті особливого значення набуває систематизація стратегій, які можуть бути використані підприємством.

У сучасній науковій літературі представлено велику кількість варіантів класифікації стратегій, що застосовуються в управлінні підприємствами. Розмаїття цих стратегій значно ускладнює їх систематизацію, тоді як багатогранність діяльності підприємств обумовлює наявність численних критеріїв для їх класифікації. Останнім часом все частіше використовується підхід, що базується на обмеженій кількості класифікаційних ознак.

Як зазначає В.Г. Герасимчук, до основних класифікаційних ознак стратегій належать:

- Рівень прийняття рішень,
- Базова концепція досягнення конкурентних переваг,
- Відносна позиція підприємства в галузі,
- Ступінь агресивності поведінки на ринку та в умовах конкурентної боротьби,
- Стадія життєвого циклу галузі [20, с.23]. На думку І.О. Бланка, до найбільш суттєвих однак класифікації стратегій можна віднести: характер дій,

рівень ієрархії управління на підприємстві, напрям розвитку та зростання, напрямки діяльності, галузеву позицію, базову концепцію досягнення конкурентних переваг, функціональні сфери діяльності [21, с.27]. Слід зазначити, що до загальних стратегій за напрямком розвитку і зростання належать базові стратегії розвитку і зростання підприємства. До базових стратегічних альтернатив М.Х. Мескон, М. Альберт і Ф. Хедоури відносять такі види стратегій: зростання, обмеженого зростання, скорочення і сполучення, базових альтернатив [22, с.56]. Як базові стратегії часто виокремлюють стратегію виживання, стратегію стабілізації та стратегію зростання. На думку деяких дослідників, вибір цих стратегій залежить від стадії життєвого циклу підприємства. Щодо загальних стратегій, найбільш точним критерієм їх класифікації, на нашу думку, є умови функціонування підприємств, зокрема стадії життєвого циклу галузі, рівень розвитку технологій, загальноекономічні тенденції та показники діяльності підприємства. На кожній стадії свого розвитку підприємство характеризується певними параметрами, які визначають його поточний стан і перспективи.

У сучасних умовах формування стратегії стає ключовим фактором успіху будь-якого підприємства, незалежно від його розмірів, організаційно-правової форми чи виду діяльності. Ринкова економіка висуває нові вимоги до підприємств, які включають не лише необхідність відповідати високим стандартам якості продукції та послуг, а й здатність оперативно адаптуватися до змін ринкової ситуації. В таких умовах стратегія стає ключовою ланкою, що забезпечує узгоджену роботу підприємства як єдиного організму.

Аналіз сучасних досліджень свідчить, що науково-методичні підходи до формування стратегій і структуризації цього процесу потребують оновлення та розвитку як у науковій, так і в практичній площині. Відсутність єдиної послідовності етапів розробки стратегії, принципів її реалізації та методичних рекомендацій, які враховують специфіку різних підприємств, свідчить про необхідність вдосконалення цього напрямку. Для правильного визначення стратегії слід ретельно аналізувати як внутрішній стан підприємства, так і зовнішні фактори

впливу. Лише маючи чітке уявлення про ринкове становище компанії та особливості ринку, керівництво може обрати стратегію, яка дозволить досягти поставлених цілей і забезпечить фінансову стабільність.

При розробці ефективної стратегії важливо враховувати такі фактори:

- **Зовнішні чинники**, зокрема наявність стратегічної інформації про зовнішнє середовище, аналіз кон'юнктури ринку, конкурентних переваг, ефективності маркетингових заходів.
- **Внутрішні чинники**, серед яких знання та компетенції персоналу, професіоналізм менеджерів, прогнозування змін і можливість адаптації.

До ключових аспектів, які слід враховувати при виборі стратегії підприємства, належать:

- Вплив зовнішнього середовища;
- Сильні та слабкі сторони компанії;
- Стадія життєвого циклу підприємства;
- Основні напрямки діяльності;
- Базова концепція досягнення конкурентних переваг і позиція підприємства в галузі.

Розробка стратегії має базуватися на чітких принципах, які забезпечують її комплексність і відповідність поточним і майбутнім умовам :

1. Орієнтація на довгострокові глобальні цілі підприємства як господарюючого суб'єкта та економічні інтереси його власників.

2. Багатоваріантність можливих напрямків розвитку, що зумовлюється динамічністю зовнішнього оточення підприємства.

3. Безперервність розробки стратегії, постійна адаптація до виникаючих змін як у зовнішньому, так і у внутрішньому оточенні підприємства [23, с.112].

Аналіз принципів і методів розробки і реалізації стратегії в системі менеджменту компанії дозволяє встановити, що стратегічне управління - це процес прийняття (планування) і реалізації стратегічних рішень (оперативне управління), основою якого є формування стратегії розвитку, розробленої на основі

співставлення власного ресурсного потенціалу підприємства з потенційними можливостями і загрозами зовнішнього ділового середовища, в якій функціонує підприємство. Модель стратегічного менеджменту крім стратегічного планування включає в себе реалізацію виробленої стратегії, в тому числі її оцінку і контроль. Система стратегічного менеджменту визначається як технологія управління компанією, що визначає її довгостроковий розвиток в умовах підвищеної нестабільності зовнішнього середовища і забезпечує своєчасне реагування компанії на зміну факторів зовнішнього середовища і цінової кон'юнктури, яке призводить до необхідності здійснення стратегічного маневру, і, як наслідок, перегляду цілей і коригування загального напрямку розвитку компанії. Використання підходу, що ґрунтується на визначенні функціональних сфер застосування стратегічного підходу в діяльності підприємства, дає можливість розгляду системи стратегічного управління як сукупності таких підсистем: стратегічне управління маркетингом, стратегічне управління персоналом, стратегічне управління фінансами, стратегічне управління виробництвом тощо. Такий підхід до складу системи стратегічного управління віддзеркалює «проникнення» стратегічного мислення у кожен функціональну сферу підприємства. В процесі стратегічного управління розвитку підприємства реалізуються всі функції сучасного ефективного менеджменту: планування, організація, регулювання і координація, мотивація та контроль. Серед особливостей цього процесу можна відзначити безупинність процесу стратегічного управління, специфіку його часового горизонту і трудомісткість. Стратегічний підхід до управління підприємством визначає певну роль і місце стратегії діяльності в загальній системі управління підприємством.

Процес формування та розробки стратегії складається з таких основних етапів: визначення місії та цілей підприємства, аналіз зовнішнього середовища, ідентифікація конкурентних переваг, формування системи стратегічних цілей, розробка стратегічних альтернатив і реалізація обраного варіанту стратегії через відповідні заходи. На першому етапі доцільно створити структурно-функціональну модель системи стратегічного управління, яка базується на підсистемах:

інформаційно-аналітичній, планування, мотивації, прийняття рішень і організаційній.

Система стратегічного управління підприємством поєднує стратегічне планування, узгодження оперативних і стратегічних рішень, а також контроль і коригування реалізації стратегії. У цьому процесі ключовими є два компоненти: формування стратегії та її реалізація. Сукупність функцій стратегічного управління можна поділити на три основні групи:

1. Функції визначення цілей — управління аналітичними процесами для формулювання цільових орієнтирів.
2. Функції розробки стратегії — управління процесами створення стратегічних альтернатив, вибору найкращої стратегії та формування стратегічного плану.
3. Функції реалізації стратегії — управління мобілізацією ресурсів, мотивацією персоналу, здійсненням стратегічних змін, контролем та оцінкою ефективності реалізації.

Вибір стратегії передбачає аналіз і оцінку альтернатив, враховуючи численні чинники: вид бізнесу, особливості галузі, стан зовнішнього середовища, характер цілей підприємства, рівень ризику, а також сильні та слабкі сторони організації.

Сильні сторони сприяють успішному використанню можливостей і досягненню цілей, тоді як слабкі сторони потребують уваги для зменшення потенційних загроз. Не менш важливим фактором є час: навіть найкраща стратегія або технологія не принесуть успіху, якщо їх запровадження запізниться.

Наявність декількох стратегічних альтернатив дозволяє підприємству обирати найбільш ефективний шлях. Наприклад, для збільшення ринкової частки компанія може знижувати ціни, розширювати канали збуту, вводити нові моделі продукції чи створювати привабливий імідж через рекламу. Кожна альтернатива має свої переваги й обмеження: цінова політика є гнучкою, але її легко повторюють конкуренти; інноваційні стратегії складніше скопіювати, але вони потребують більших інвестицій.

Основи стратегічного управління включають прогнозування змін зовнішнього середовища та адаптацію до них. Аналіз стратегічних факторів зовнішнього середовища спрямований на виявлення можливостей і загроз, а також оцінку сильних і слабких сторін підприємства. Це дозволяє сформулювати і реалізувати стратегії, які забезпечать ефективну роботу підприємства у перспективі.

Отже, успішність розробки стратегії залежить від ступеня опанування методології стратегічного підходу. Комплексний підхід до стратегічного управління, заснований на аналізі зовнішнього середовища, врахуванні внутрішніх ресурсів і прогнозуванні розвитку галузі, забезпечує ефективну адаптацію підприємства до змін і досягнення його цілей.

1.3. Значення стратегії сталого розвитку у екологізації виробництв і технологій.

На сучасному етапі економічного розвитку спостерігається загострення екологічних проблем, спричинених зростанням антропогенного впливу на навколишнє середовище. Хоча в Україні в останні роки обсяги виробництва суттєво знизилися, процес деградації природно-ресурсного потенціалу продовжується. Економіка, орієнтована переважно на використання сировинних ресурсів, а також брак прогресу у впровадженні енергоефективних і наукомістких технологій, погіршує економічну кризу, знижує конкурентоспроможність країни та негативно впливає на якість життя населення. У цьому контексті особливу увагу слід приділити екологічному фактору та його значенню для діяльності економічних суб'єктів в умовах реалізації принципів сталого розвитку.

Екологізація виробництва набуває особливої актуальності для українських підприємств-ресурсокористувачів. Приймаючи рішення щодо модернізації виробництва, компанії повинні враховувати не лише економічні інтереси, а й екологічні наслідки своєї діяльності. Одна з ключових проблем полягає у прагненні виробників отримувати прибутки за рахунок використання застарілих технологій, що спричиняє значні екологічні збитки. Несприятливе еколого-економічне

середовище посилює екологічні та соціально-економічні проблеми. У зв'язку з цим Україні необхідна державна політика, спрямована на екологізацію виробництва шляхом впровадження сучасних ресурсозберігаючих і екологічно безпечних технологій, а також формування екологічної свідомості суспільства.

Екологізація виробництва є основним елементом сталого розвитку. Забруднення навколишнього середовища, використання обмежених природних ресурсів та шкідливі викиди підприємств суттєво впливають на екосистеми, здоров'я людей і стан довкілля загалом. Успішна екологізація не лише знижує ці негативні наслідки, а й стає стратегічним напрямом для забезпечення сталого розвитку економіки.

Згідно з визначенням, екологізація — це процес послідовного впровадження нової техніки, технологій, організаційних форм виробництва, управлінських і інших рішень, спрямованих на ефективніше використання природних ресурсів із одночасним збереженням і покращенням стану довкілля на всіх рівнях [25]. Значущість впровадження екологізації виробництва в Україні обумовлена низкою причин, серед яких:

- **Захист здоров'я населення.** Зменшення викидів шкідливих речовин покращує якість повітря та води, що позитивно впливає на здоров'я громадян, знижує ризик серйозних захворювань і навантаження на систему охорони здоров'я.
- **Збереження природних ресурсів.** Використання екологічно чистих технологій сприяє раціональному споживанню води, деревини та інших ресурсів, запобігаючи їх виснаженню.
- **Міжнародний вплив.** Участь України в екологічних ініціативах підвищує її роль у вирішенні глобальних проблем, пов'язаних із забрудненням довкілля та зміною клімату.
- **Економічна ефективність.** Зелені технології підвищують енергоефективність та оптимізують використання сировини, що зменшує витрати виробників і підвищує конкурентоспроможність.

- Нові робочі місця. Розвиток екологічних галузей сприяє створенню нових робочих місць і стимулює інноваційний розвиток.
- Скорочення викидів парникових газів. Це допомагає уповільнити глобальне потепління та пом'якшити наслідки кліматичних змін.
- Виконання міжнародних зобов'язань. Дотримання Україною екологічних стандартів і угод сприяє її міжнародній репутації та виконанню зобов'язань за Угодою про асоціацію з ЄС.

Активна участь України в екологізації виробництва є ключовою для сталого розвитку, суспільного добробуту та інтеграції в європейське співтовариство. У цьому контексті важливу роль відіграє Європейський зелений курс (ЄЗК), представлений у 2019 році. Його мета – обмеження глобального потепління до 1,5 °C і перетворення Європи на перший кліматично нейтральний континент до 2050 року. ЄЗК охоплює такі сфери, як транспорт, енергетику, сільське господарство, будівництво та промисловість, і спрямований на зменшення забруднення, відновлення біорізноманіття та підвищення ефективності використання ресурсів.

В Україні адаптація до європейських стандартів відбувається повільно, особливо в умовах війни. Однак відновлення деокупованих територій та підтримка міжнародних партнерів відкривають можливості для зеленої реконструкції. ЄЗК може стати орієнтиром у післявоєнному розвитку, спрямованому на сталу економіку та підвищення якості життя населення [26].

Роль екологізації виробництва можна розкрити через такі ключові функції:

1. Відтворювальна функція. Вона спрямована на створення умов для збереження та відновлення природного потенціалу, забезпечуючи його раціональне використання майбутніми поколіннями.

2. Просторова функція. Ця функція базується на розробці науково обґрунтованих екологічних районувань, формуванні територіальних схем природокористування та аналізі розбіжностей у межах еколого-економічних регіонів. Вона сприяє ефективному розміщенню продуктивних сил, раціональному

використанню природних ресурсів і захисту довкілля. Основною метою є досягнення балансу між людською діяльністю та природними системами.

3. Соціально-екологічна функція. Вона охоплює формування екологічної свідомості населення, підвищення культури виробництва та виховання відповідального ставлення до навколишнього середовища.

Слід зазначити, що необхідність екологізації національного виробництва викликана зростанням техногенного впливу на довкілля, що потребує впровадження ефективних природоохоронних заходів.

За даними Державної служби статистики України протягом 2011-2014 рр. збільшився обсяг шкідливих викидів у повітряне середовище. Якщо у 2011 р. цей показник складав 4373,6 тис. т., і демонстрував тенденцію до зменшення, то у 2014 р. він зріс до 5186,6 тис. т. (на 18,6 відсоткові пункти). Забруднення водних ресурсів значно скоротилося у 2014 р. порівняно із 2011 р. – на 42,7 % [27].

Сьогодні питання екологізації економіки України стає особливо актуальним, адже процеси деградації довкілля характерні для всіх регіонів, а змінене людиною навколишнє природне середовище впливає на суспільство у зворотному напрямі. Це пов'язано зі стрімким підвищенням рівня техногенного навантаження на природне середовище, значним виснаженням природних ресурсів, щорічним збільшенням екологічних катастроф тощо [28].

Як окреслено у Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 р., сталий соціально-економічний розвиток країни передбачає таке функціонування її господарського комплексу, за якого водночас задовольняються зростаючі матеріальні та духовні потреби населення, забезпечується раціональне й екологічно безпечне господарювання та високоефективне збалансоване використання природних ресурсів, створюються сприятливі умови для здоров'я людини, збереження і відтворення навколишнього природного середовища та природно-ресурсного потенціалу суспільного виробництва [29]. Тобто для сучасних українських умов сталий (збалансований) розвиток можна визначити як процес екологізації не тільки економіки, а й суспільного життя загалом, гармонізації

продуктивних сил через упровадження біоекономічних засад господарювання, забезпечення рівноваги між потенціалом природи та вимогами населення [30].

У червні 1972 року на конференції ООН із питань охорони природи в Стокгольмі Генеральний секретар Моріс Стронг визначив поняття «екорозвиток», що стало синонімом терміна «сталий розвиток». У рамках конференції було сформульовано п'ять ключових принципів екорозвитку:

1. Право людини на сприятливе середовище. Кожна людина має право на умови життя, які забезпечують добробут у гармонії з природним середовищем.
2. Збереження природних ресурсів. Природні ресурси, зокрема унікальні природні екосистеми, мають бути збережені для теперішніх і майбутніх поколінь.
3. Підтримка здатності Землі до відтворення. Необхідно зберігати природну здатність планети відновлювати життєво важливі ресурси.
4. Відповідальність людини за природу. Людство несе відповідальність за збереження та раціональне управління природними ресурсами, що має стати основою планування економічного розвитку.
5. Раціональне використання невідновлюваних ресурсів. Невідновлювані ресурси повинні використовуватися так, щоб запобігти їх виснаженню в майбутньому.

Ці принципи стали фундаментом для сучасного підходу до сталого розвитку, спрямованого на збереження екологічного балансу й гармонізацію відносин між людиною та природою [31, с.56].

Суттєвий вплив на формування сучасних уявлень про сталий розвиток справила доповідь «Фактор чотири. Витрат – половина, віддача подвійна» авторства Е. Вайцеккера, Е. Ловінса та Л. Ловінса, підготовлена для «Римського клубу». У ній запропоновано концепцію екокапіталізму, яка ґрунтується на впровадженні восьми основних принципів:

1. Обирати найбільш економічно вигідні шляхи досягнення цілей.
2. Інвестувати в енергозбереження, якщо це дешевше за пряме використання ресурсів.

3. Формувати ринок збережених ресурсів.
4. Використовувати ціни, які відображають реальні екологічні витрати.
5. Сприяти монетаризації конкуренції в екологічній сфері.
6. Заохочувати екологічно відповідальну економічну поведінку.
7. Встановлювати податки на небажану діяльність замість стимулювання небажаних дій.
8. Замінювати неефективні пристрої на ефективні заздалегідь.

Ця концепція пропонує альтернативу традиційній моделі економічного зростання, яка часто ігнорує екологічні ризики, спричинені екстенсивним розвитком.

Дейлі Герман, колишній економіст Світового банку, запропонував нову економічну теорію сталого розвитку, викладену в його монографії «Поза зростанням: економічна теорія сталого розвитку» (1996). Він визначив сталий розвиток як гармонійний і збалансований прогрес цивілізації, що базується на інноваційному інтенсивному економічному зростанні, яке одночасно вирішує такі важливі питання, як:

- збереження довкілля;
- подолання бідності, експлуатації та дискримінації;
- забезпечення рівних прав і можливостей для всіх людей, незалежно від раси, статі чи етнічного походження.

Переломним моментом у глобальному переході до сталого розвитку стало Саміт Землі в Ріо-де-Жанейро (1992 р.), де було прийнято рішення про необхідність зміни курсу розвитку світового співтовариства. Конференція закріпила ідеї сталого розвитку в таких документах, як Декларація Ріо-92. У 1997 році ці принципи були підтвержені під час спеціальної сесії Генеральної асамблеї ООН у Нью-Йорку.

Перехід до сталого розвитку передбачає глобальну координацію дій усіх країн для реалізації цілей нової цивілізаційної моделі, спрямованої на довготривале збереження планети й забезпечення добробуту всього людства.

Водночас кожна країна, приймаючи свою національну стратегію сталого розвитку, трансформує її відповідно до конкретних умов [32]. Роки, що минули після конференції «Ріо-92», засвідчили, що, на жаль, ухвалені документи поки залишаються здебільшого декларативними й не привели до значних змін у глобальному впливі людства на біосферу. Для забезпечення сталого розвитку на національному рівні необхідні: продумана екологічна, соціальна й економічна політика, функціонування демократичних інституцій, які відповідають потребам громадян, дотримання правопорядку, ефективні заходи протидії корупції, вирішення гендерних питань та створення сприятливих умов для інвестицій.

Україна задекларувала прагнення до сталого розвитку на Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку (1992), підписавши Декларацію Ріо та Програму дій «Порядок денний на XXI століття». Проте варто визнати, що концепція сталого розвитку в Україні поки що недостатньо поширена і слабо відображена у суспільній свідомості, національних програмах та державній політиці. Продовжується практика ухвалення економічних, соціальних, технологічних та екологічних рішень без їх належної інтеграції в єдину комплексну систему, що ґрунтується на довгостроковій та збалансованій стратегії розвитку країни в XXI столітті.

На думку Л.Г. Мельника, базисом соціально-економічного розвитку є суспільне виробництво, яке складається з економічних процесів, пов'язаних із виробництвом і споживанням товарів та послуг. Таким чином, формування сталого розвитку та забезпечення національної екологічної безпеки неможливе без екологізації суспільного виробництва [33, с.50]. Екологізація – це процес поступового впровадження сучасної техніки, технологій, нових форм організації виробництва, а також реалізації управлінських і інших рішень, спрямованих на підвищення ефективності використання природних ресурсів із одночасним збереженням і покращенням стану природного середовища на різних рівнях.

Екологізація економіки означає цілеспрямовану трансформацію економічної діяльності, спрямовану на зменшення сукупного екодеструктивного впливу

виробничих і споживчих процесів на одиницю створеного суспільного продукту. Цей процес охоплює низку заходів, серед яких: організаційні зміни, інноваційні впровадження, реструктуризація виробничої сфери та попиту споживачів, технологічна модернізація, оптимізація використання природних ресурсів і реформування природоохоронної діяльності [34, с.700].

Сьогодні важливою умовою сталого розвитку світової економіки є екологізація процесів виробництва, перехід усієї системи господарського відтворення людства на принципи, які відповідають завданню збереження навколишнього середовища [35, с.78]. Україна перебуває у фазі масштабних реформ, що супроводжуються економічною нестабільністю. Сучасні виклики створюють загрози для стабільного функціонування як окремих регіонів, так і держави та суспільства в цілому. У таких умовах необхідно розробляти та впроваджувати механізми господарювання, які узгоджують інтереси держави з цілями й завданнями економічного та соціального розвитку регіонів.

Перехід до сталого розвитку країни можливий лише за умови забезпечення збалансованого розвитку всіх її регіонів. Це вимагає створення ефективної просторової структури економіки, яка враховуватиме інтереси всіх регіонів. У цьому контексті екологізація економіки стає ключовою тенденцією, що відповідає принципам сталого розвитку.

Реалізація моделі сталого розвитку в Україні передбачає раціональне використання природних ресурсів, мінімізацію негативного впливу на довкілля, а також впровадження сучасних ресурсозберігаючих і безвідходних технологій, альтернативної енергетики, біотехнологій та повторного використання сировини й води. Такий підхід сприятиме переходу до біоекономіки, підвищенню рівня і якості життя населення, а також загальній екологізації економічного розвитку країни [36, с.161].

Окрім того, екологізація підприємства охоплює також і логістику, без якої забезпечення діяльності підприємства з виробництва мінеральних вод неможливе. В процесі виробництва однозначно має місце доставка готової продукції до точок

збуту, використання логістики при обслуговуванні насосних станцій, водопроводів, підвозі працівників на місце проведення робіт [37].

Інноваційний потенціал логістичної сфери невпинно зростає, що пов'язано з формуванням інноваційної економіки в Україні. Сучасні підходи до створення ефективної логістичної інфраструктури базуються на досягненнях цієї нової економічної моделі. Інноваційний погляд на логістичний підхід у комерційній діяльності сприяє логістизації економіки, забезпечуючи мультиплікативний ефект і сприяючи стабільному економічному зростанню країни.

Проте збільшення масштабів виробничої та господарської діяльності промислових підприємств і сервісних компаній значно підсилює негативний вплив на навколишнє середовище. У результаті в окремих регіонах екологічна ситуація загострюється, що призводить до деградації основних фізичних складових біосфери – літосфери, атмосфери та гідросфери.

Сьогодні екологічний підхід до господарської діяльності стає ключовою умовою сталого розвитку світової економіки. Логістика, як невід'ємна частина виробництва й торгівлі, передбачає переміщення транспортних потоків і обробку вантажів, що потенційно впливає на навколишнє середовище.

Екологістика трактується по-різному, але всі визначення мають спільну ідею: це логістична діяльність, орієнтована на принципи сталого розвитку з урахуванням екологічних, енергетичних і безпекових аспектів. У різних інтерпретаціях акцентуються різні аспекти, але основна мета екологістики – мінімізація негативного впливу на довкілля та енергетику через раціональне управління потоками відходів, оптимізацію упаковки, транспортування та обробки вантажів у ланцюгах поставок [38, с. 15]. Екологістика включає всі види діяльності, пов'язані з екологічно ефективним управлінням прямими і зворотними потоками продуктів та інформації між пунктами виробництва і споживання [39, с. 14]. На нашу думку, екологістика – це будь-яка логістична діяльність, в якій застосовуються критерії та/або обмеження, що враховують екологічні чинники.

Традиційно до екологічної логістики відносять аспекти, пов'язані зі збором і сортуванням відходів, що утворюються під час виробництва, споживання, транспортування, їх утилізацію або безпечне зберігання у навколишньому середовищі [39, с. 16].

Варто зазначити, що управління на основі логістичних принципів уже на старті спрямоване на зменшення екологічного навантаження на навколишнє середовище. Це проявляється через такі заходи:

- Вибір постачальників сировини з урахуванням критеріїв мінімізації відходів виробництва та зниження дефектності продукції (реалізація політики «нуль дефектів»).
- Оптимізація товарно-матеріальних запасів завдяки вдосконаленню систем планування та нормування витрат, що призводить до скорочення потреби у складських приміщеннях і зменшення обсягів утворення відходів за той самий проміжок часу.
- Транспортування за оптимальними маршрутами, яке дозволяє зменшити порожній пробіг транспорту, знижуючи таким чином викиди відпрацьованих газів в атмосферу.
- Консолідація вантажних партій у логістичних каналах, що сприяє використанню більш екологічних видів транспорту, таких як залізничний, морський чи річковий.
- Скорочення проміжного складування та зберігання вантажів, яке знижує витрати матеріальних ресурсів під час доставки від постачальників, що, у свою чергу, зменшує антропогенне навантаження на ґрунти.

Ці приклади стосуються насамперед закупівельної діяльності підприємства, яка є ключовим елементом зовнішньої логістики та визначає параметри вхідного матеріального потоку. Саме від цих параметрів значною мірою залежать екологічні характеристики кінцевої продукції. Тому логістика постачання посідає особливе місце серед трьох основних функціональних напрямів діяльності підприємства, де врахування екологічних аспектів має першочергове значення.

Варто зауважити, що відходи, які виникають під час просування продукції, та заходи з їх утилізації підвищують собівартість товарів, не додаючи при цьому жодної цінності для кінцевого споживача [40, с.174].

Отже, чим більше підприємство виробляє відходів, тим нижче буде рентабельність його бізнесу. Тому використання принципів екологістики під час розподілу продукції у мережі може дати додаткові конкурентні переваги за рахунок скорочення складової, пов'язаної з відходами у повній собівартості одиниці запасу. Таким чином, екологічна логістика має використовувати традиційні методи і моделі загальної теорії логістики, але з урахуванням негативного впливу на навколишнє середовище. Застосування принципів екологістики допоможе підприємству перетворити логістичну систему, починаючи з доставки сировини для виробництва кінцевого продукту і закінчуючи утилізацією та/або безпечною переробкою відходів, в екологічно безпечний процес [40, с. 138].

Отже, екодеструктивний вплив на навколишнє середовище є несумісним з логістичними принципами управління підприємством, тому екологічна орієнтація логістики як науки і практичного інструментарію буде сприяти її доповненню та розвитку [41, с.22].

У екологізації виробництва має бути зацікавлена не тільки ІДС, а й Уряд. Країни, що розвиваються, повинні стримати швидке зростання викидів на 15-30% нижче прогнозованого раніше на 2020 рік рівня. Якщо всі плани будуть реалізовані, то загальносвітові викиди досягнуть піку у 2020 році, а потім почнуть зменшуватися. Тоді до 2050 року людство викидатиме в атмосферу вдвічі менше вуглецю, ніж у 1990 році. При цьому розвинені країни скоротять до того часу свої викиди на 80%. Фірми розвинених країн планують використання зелених технологій та зменшення викидів вуглецю на засадах системного підходу, постійно працюють над зеленими проектами, поряд із виробничими, фінансовими, кадровими та іншими стратегіями [42, с.41]. Більшість промислових відходів генерується з перетворених рідкісних, вичерпуваних і загалом мало або взагалі невідновлюваних благ, і, як наслідок, це породжує потребу економії перетворених сировинних цінностей, які

містяться у відходах. У діях з побутовими відходами необхідно користуватися екологізаційними принципами, а вторинну сировину трактувати як необхідний для виготовлення нових продуктів товар [43, с.60]. Саме тому використання відходів є актуальним питанням для екологістики, оскільки нагромадження відходів є світовою екологічною проблемою, шкідливий вплив якої на навколишнє середовище стрімко зростає з часом.

У довгостроковому плані успішне вирішення задачі сталого розвитку залежатиме від нових підходів, що приведуть до зміни звичної практики на всіх рівнях життя суспільства [43, с.60]. Незважаючи на актуальність, проблема переходу до сталого розвитку потребує подальшого розгляду, особливо в контексті національних особливостей її формування та реалізації. Сучасний етап розвитку економічних відносин ставить завдання щодо подальшого аналізу проблем екологізації економіки як у загальнодержавному, так і в регіональному аспектах.

Висновки до РОЗДІЛУ 1. Стратегія сталого розвитку – це підхід, що визначає довгострокові напрями діяльності підприємства, забезпечуючи баланс між економічною вигодою та впливом на довкілля. Важливим аспектом цієї стратегії є екологізація виробництва, оскільки інтеграція екологічних технологій у виробничий процес позитивно впливає на стан навколишнього середовища та сприяє збереженню природних ресурсів. Одним із ключових завдань підприємств у межах господарської діяльності є мінімізація впливу на екологію та впровадження програм, спрямованих на зменшення шкідливих наслідків для природи.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА IDS Ukraine

2.1. IDS Ukraine та його стратегія сталого розвитку

Концептуальна модель забезпечення сталого розвитку підприємства, яка лежить в основі побудови його соціальної відповідальності, включає зовнішні фактори впливу на діяльність організації. До таких факторів належать економічні, соціальні, екологічні та етично-правові аспекти. Аналогічні категорії присутні і серед внутрішніх факторів, які, своєю чергою, охоплюють економічні, ресурсні, соціальні та екологічні обмеження. Ці обмеження формують місію підприємства, його корпоративне кредо та стратегічні цілі.

Гармонійне узгодження місії та стратегічних цілей компанії з цілями розвитку базових підсистем системи управління сприяє формуванню внутрішньокорпоративних норм, цінностей, принципів і політики у сфері сталого розвитку. Ця політика створюється під впливом як внутрішніх формальних інститутів, так і зовнішніх неформальних інститутів. Таким чином, зазначені складові забезпечують сталий розвиток підприємства, що водночас слугує основою для його соціальної відповідальності [44, с.59].

Досвід провідних країн світу демонструє, що сталий розвиток є надійним підґрунтям для формування соціальної відповідальності бізнесу. В Україні ефективне впровадження механізмів соціальної відповідальності можливе лише за умови глибокого засвоєння її основних принципів, цінностей та взаємодії, яка базується на стратегії, орієнтованій на підвищення репутації компанії, зміцнення її бренду та збільшення мотивації персоналу.

Корпоративна соціальна відповідальність набуває дедалі більшої популярності як серед українських, так і серед міжнародних компаній. Проте багато підприємств недооцінюють її значущість, побоюючись, що акцент на соціальних аспектах може негативно вплинути на економічні результати. Наскільки ці побоювання виправдані? Яким чином соціальна відповідальність впливає на ефективність

діяльності компанії? Відповіді на ці питання, а також розробка дієвих механізмів реалізації соціальної відповідальності, залишаються важливим напрямом подальших наукових досліджень [45, с.54].

У ході підготовки наукової роботи автором було проведено аналіз доступної у відкритих джерелах інформації з метою дослідження стратегії сталого розвитку компанії IDS Ukraine. На офіційному сайті підприємства не представлено стратегію сталого розвитку у вигляді формального планового документа, проте описані загальні напрями майбутнього розвитку компанії.

Основними цілями підприємства визначено популяризацію культури споживання природних мінеральних вод і сприяння здоровому способу життя шляхом пропозиції високоякісних природних мінеральних вод. Крім того, компанія прагне зміцнити свої лідерські позиції в галузі, впроваджуючи інноваційні рішення у виробничі процеси [46].

IDS Ukraine – одна з найбільших компаній у сфері виробництва та дистрибуції природних мінеральних вод в Україні. До її брендів належать відомі води, такі як «Моршинська», «Миргородська», «Аляска» та інші. Вона також активно займається експортом, постачаючи українську воду на світовий ринок. Розгляньмо їхні основні напрями сталого розвитку.

IDS Ukraine орієнтується на принципи сталого розвитку, приділяючи увагу як екологічним, так і соціальним аспектам. Основні напрями стратегії включають:

1. Захист природних джерел та екосистем
Компанія інвестує у збереження природних джерел води, з яких видобуває продукцію, наприклад, у Карпатах та Полтавській області. Це включає контроль за станом екосистем навколо джерел та мінімізацію впливу на довкілля.

2. Зменшення вуглецевого сліду
IDS Ukraine прагне оптимізувати логістичні процеси та використовувати енергоефективні технології у виробництві, щоб зменшити викиди CO₂. Вони поступово переходять на екологічно чисті види транспорту та скорочують споживання енергії.

3. Впровадження екологічної упаковки

Компанія активно працює над впровадженням рішень для скорочення використання пластику, наприклад, зменшення ваги пляшок і використання вторинної сировини (rPET). Вони також підтримують проекти із сортування та переробки відходів.

4. Соціальні ініціативи та благодійність

IDS Ukraine бере участь у соціальних проєктах та ініціативах, спрямованих на підтримку громад, розвиток спорту, освіти та здорового способу життя. Компанія допомагала під час кризи з питною водою у зв'язку з війною, доставляючи воду в регіони, де це було життєво необхідно.

5. Взаємодія з громадами та партнерами

Вони прагнуть вибудувувати довгострокові відносини з громадами, де здійснюють діяльність, та впроваджують політику прозорості й підзвітності перед суспільством [47].

Сталий розвиток є одним із ключових стратегічних напрямів компаній, що прагнуть довгострокового успіху та відповідального ставлення до довкілля і суспільства. Для компанії IDS Ukraine, яка виробляє відомі бренди мінеральної води, такі як «Моршинська» та «Оскар», стратегія сталого розвитку не лише є способом підвищення конкурентоспроможності, але й гарантією збереження природних ресурсів та сприяння здоровому способу життя споживачів.

IDS Ukraine позиціонує себе як лідер ринку мінеральних вод в Україні, з особливим акцентом на екологічно відповідальне виробництво. Основними принципами стратегії сталого розвитку IDS Ukraine є:

- Мінімізація впливу на довкілля в усіх виробничих процесах.
- Ефективне використання природних ресурсів.
- Підтримка соціальних проєктів та здорового способу життя в Україні.

Компанія розробляє і впроваджує ініціативи, спрямовані на покращення стану довкілля, які впливають на кожен етап життєвого циклу її продукції – від добування води до її транспортування і переробки упаковки [48, с.23].

Аналізуючи діяльність IDS можна сформулювати наступні стратегічні напрями сталого розвитку:

1. Екологічно відповідальне виробництво

Одним із основних напрямів сталого розвитку є зменшення екологічного сліду від виробництва. Для цього компанія:

- Використовує екологічно чисті технології на виробничих потужностях.
- Запроваджує методи енергозбереження, зокрема перехід на альтернативні джерела енергії.
- Скорочує викиди CO₂ шляхом оптимізації транспортної логістики та модернізації обладнання.
- Використовує упаковку, що підлягає повторній переробці, а також активно співпрацює з переробними компаніями для розширення масштабів вторинного використання матеріалів.

2. Ресурсозбереження

Для виробництва мінеральної води важливим є раціональне використання природних джерел води. Компанія IDS Ukraine:

- Впроваджує системи контролю за рівнем води в джерелах і моніторинг їх якості.
- Реалізує заходи для збереження та відновлення природних водних екосистем, особливо в регіонах видобування, таких як Моршин і Свалява.
- Постійно вдосконалює технології добування і фільтрації, що дозволяє використовувати ресурси з мінімальним втручанням у природне середовище.

3. Соціальна відповідальність

IDS Ukraine активно бере участь у суспільних ініціативах, що покращують здоров'я та добробут українців:

- Підтримка освітніх програм, які пропагують важливість вживання чистої води та здорового способу життя.
- Реалізація соціальних проектів для громад місць, де розташовані виробничі потужності.

- Сприяння створенню умов для фізичної активності і здорового харчування населення.

Компанія IDS Ukraine регулярно реалізує проекти, що сприяють сталому розвитку, серед них:

«Чиста Планета» – ініціатива, що популяризує сортування сміття та переробку пластику, а також співпраця з екологічними організаціями.

Підтримка місцевих громад – фінансування регіональних програм, спрямованих на покращення інфраструктури і якості життя в регіонах видобування води.

Проект з енергозбереження – впровадження сучасних технологій, що дозволяють скоротити споживання енергії на виробництві.

Незважаючи на значний прогрес, IDS Ukraine стикається з низкою викликів у впровадженні сталого розвитку:

- Рівень забруднення пластику – одна з основних проблем в індустрії мінеральних вод. Компанія працює над вдосконаленням технологій упаковки.
- Енергетична залежність – компанія шукає шляхи зменшення залежності від традиційних джерел енергії, зокрема, шляхом розширення використання відновлюваних джерел.

Особливо важливою зараз енергетична залежність підприємства в умовах війни. Головна проблема у тому, що вітчизняний енергетичний комплекс є залежним від імпортованих ресурсів, хоча і має власний потенціал для розвитку, про що свідчать праці вище зазначених науковців та результати їх досліджень. І саме сьогодні проблема енергозалежності є безпрецедентно критичною для України. Варто визнати, війна може бути детермінована не лише як руйнівний фактор, а і як можливість для країни внести кардинальні трансформації у енергетичну стратегію, а також тактику використання і споживання ресурсів; це, власне, актуалізує дослідження проблематики саме у світлі воєнних подій [49].

Стратегія сталого розвитку IDS Ukraine спрямована на довгострокове збереження природних ресурсів та мінімізацію негативного впливу на довкілля. Це є

важливою частиною загальної стратегії компанії, яка не лише задовольняє зростаючий попит на екологічно чисту продукцію, але й зміцнює репутацію брендів «Моршинська» та «Оскар».

2.2. Процес виробництва продукції та довгострокове планування

Діяльність підприємства виходить за рамки використання лише базових ресурсних категорій. У сучасних умовах особливого значення набувають інформаційні та інтелектуальні ресурси, а також підприємницькі здібності, які також розглядаються як важливий ресурс. Окрему увагу слід приділити стратегічним ресурсам, що дозволяють підприємству визначати їхнє застосування у взаємодії із зовнішнім середовищем.

Розробка та реалізація стратегічних цілей підприємства потребують накопичення та обробки інформаційної бази, яка систематизується й аналізується на основі діяльності компанії за певний період.

Аналіз ресурсів виявляє тісний взаємозв'язок між інформаційними та інтелектуальними ресурсами. Для забезпечення ефективного функціонування підприємства необхідно раціонально розподіляти та використовувати ресурси, а також своєчасно виявляти резерви та додаткові можливості [50, с.171].

Ефективне використання ресурсного потенціалу сприяє зростанню результативності діяльності підприємств і підвищенню їх конкурентоспроможності. Це підкреслює важливість визначення власного ресурсного потенціалу та регулярного його аналізу. Усвідомлення ролі ресурсів для існування та розвитку підприємства зумовлює необхідність вивчення наукових підходів до їх управління.

Планування діяльності підприємств зазвичай охоплює проміжок часу 3–6 місяців, що є типовим періодом для формування стратегії. Однак не слід ігнорувати значення довгострокового планування. Незважаючи на складну ситуацію в Україні у 2024 році, включаючи дефіцит електроенергії та повномасштабну війну, довгострокове планування залишається стратегічним інструментом для підвищення

ефективності підприємств, незалежно від виду їх виробництва – серійного чи під замовлення.

Довгострокове планування є вигідним і корисним, оскільки воно дозволяє підприємствам забезпечувати стабільний розвиток, навіть у несприятливих умовах. У цій статті ми розглянемо переваги такого підходу в порівнянні з короткостроковим плануванням і наведемо приклади використання заощаджених ресурсів.

Компанії, такі як роздрібні та оптові продавці, дистриб'ютори, виробники та представники електронної комерції, значною мірою залежать від попиту. Їхній успіх і стійкість як бізнесу ґрунтуються на вдосконаленні стратегій і точності планування попиту. Це вимагає детального аналізу даних, оцінки продажів і прогнозування.

Необхідно розрізняти поняття прогнозу попиту та планування попиту. Прогноз попиту – це передбачення обсягу продукції, яка буде реалізована або використана в певний період. Натомість планування попиту – це організація майбутніх операцій на основі прогнозу. Переваги точного прогнозування та планування включають оптимізацію закупівель і продажів: розуміючи потреби клієнтів, підприємство може раціональніше управляти своїми ресурсами [51].

Найпоширеніший метод прогнозування ґрунтується на аналізі попередньої історії використання, припускаючи, що майбутні періоди будуть ідентичними до минулих. Однак цей підхід також є найчастішою помилкою. За рік могли відбутися значні зміни: нові тенденції на ринку, змінена частка компанії, поява нових конкурентних продуктів тощо. Усі ці фактори впливають на попит, продажі та прибуток. Тому під час розробки прогнозу недостатньо покладатися лише на середні значення минулих періодів. Підприємства, які зосереджуються на підвищенні точності своїх прогнозів, досягають вражаючих результатів.

В умовах сучасної економічної нестабільності дедалі більше компаній прагнуть вдосконалювати свої прогнози та внутрішні операції, максимально ефективно використовуючи обмежені корпоративні ресурси. Щоб створити якомога точніший прогноз попиту, рекомендується враховувати чотири ключові елементи [51].

Дані за попередні періоди часто слугують базою для прогнозування майбутніх показників або тенденцій. Принцип простий: те, що продавалося раніше, може стати індикатором майбутніх продажів. Проте не всі історичні дані однаково корисні для точного прогнозування попиту. Важливо обрати відповідний часовий проміжок і врахувати оптимальну глибину історії. Використання занадто старих або невідповідних до сучасних умов даних призводить до неточних прогнозів. Аналогічна ситуація виникає при недостатньому обсязі даних. Тому правильний вибір і обсяг історичної інформації мають вирішальне значення.

Крім того, слід правильно зважувати дані. Зазвичай застосовується експоненціальний підхід, що надає більшу вагу останнім даним. Але в ситуаціях, коли попередні дані були нерегулярними, можуть знадобитися інші методи. У таких випадках краще уникати зважування або застосовувати рівні ваги для обраного періоду.

За останні роки значні зміни в економіці, зумовлені впровадженням концепції сталого розвитку, цифровізацією, розвитком альтернативної енергетики та орієнтацією на інноваційну конкурентоспроможну продукцію, істотно вплинули на механізми планування. У зв'язку з невизначеністю умов господарювання та змін у зовнішньому середовищі багато підприємств відмовилися від довгострокового планування. Плани, що розроблялися, зазвичай охоплювали період не більше року, а найчастіше обмежувалися кварталом із деталізацією завдань на місяці.

Таке фрагментарне планування, позбавлене необхідних розділів і ключових показників, не сприяло комплексному підходу та цілісності в процесах планування. Як наслідок, ефективність його використання у виробничо-господарській діяльності підприємств суттєво знижувалася [51].

У сучасних умовах динамічності зовнішнього середовища стало майже неможливим забезпечувати стабільну роботу підприємств, зосереджуючись виключно на поточній ситуації та внутрішніх проблемах. Прискорення змін у зовнішньому середовищі, зміщення позицій постачальників і споживачів, зростання

конкуренції та стрімкий науково-технологічний розвиток значно ускладнюють прогнозування майбутніх умов і адаптацію до них.

Планування в ринкових умовах є ключовим фактором організаційного розвитку підприємства, забезпечуючи узгоджену роботу всіх структурних підрозділів. Воно створює базу для формування комплексу засобів і методів, які дозволяють впроваджувати ринкові механізми господарювання в практику управління.

Суть планування полягає у формуванні та обґрунтуванні цілей, визначенні найефективніших методів і засобів їх досягнення, а також у раціональному використанні всіх необхідних ресурсів із забезпеченням їх взаємодії. Сам процес планування включає чотири основні етапи:

- 1) формулювання загальних цілей;
- 2) визначення конкретних цілей на заданий період із їх подальшою деталізацією;
- 3) розробку шляхів і засобів досягнення поставлених цілей;
- 4) контроль виконання цілей шляхом порівняння запланованих показників із фактичними та внесення коригувань за необхідності [52].

У процесі планування кожне підприємство повинно відповісти на такі запитання: що повинно бути зроблено і для чого?; коли це буде зроблено і хто його буде робити?; де це буде зроблено, і що для цього необхідно?

Розв'язання зазначених питань є ключовою функцією планування, яка виступає основою для прийняття управлінських рішень. Планування передбачає формулювання цілей і завдань управління виробничими процесами, а також визначення шляхів реалізації цих планів для досягнення поставлених цілей.

Методологія планування включає систему теоретичних висновків, загальних закономірностей і наукових принципів, що лежать в основі розробки, обґрунтування та опису планів, адаптованих до сучасних вимог ринку й перевірених практикою. Матеріальне виробництво та виробничі відносини є основою суспільства, визначаючи його соціально-економічне буття.

Процес планування діяльності підприємства охоплює різні аспекти: виробництво й реалізацію продукції, собівартість, забезпечення трудовими, матеріальними та фінансовими ресурсами, фінансові результати, стан підприємства та його інвестиційну діяльність. Усі ці елементи становлять об'єкти планування, які розглядаються в єдності, а через них розкривається предмет планування.

Планування передбачає підготовку рішень щодо цілей, способів і методів їх досягнення шляхом порівняльної оцінки різних альтернативних варіантів дій у передбачуваних умовах. Оскільки реалізація планів завжди пов'язана з використанням ресурсів, саме ресурси підприємства є основним предметом планування.

Управлінські рішення складають основу управління господарськими процесами на підприємстві. Їх головна особливість полягає в тому, що такі рішення спрямовані на забезпечення безперебійного функціонування об'єкта управління. Планування можна розглядати як процес прийняття рішень, який передуює виконанню дій. Результатом планування є управлінське рішення про те, що, де і яким чином потрібно здійснити [52].

Способи та методи обґрунтування планових рішень є важливим елементом, що поєднує сучасний стан із майбутніми перспективами. Вони значною мірою визначають науково-технічний рівень планування та якість розроблених планів. Управлінські рішення не можна сприймати як довільні дії, оскільки їх підготовка та прийняття завжди базуються на виявленні проблеми. Проблема виникає тоді, коли спостерігається розбіжність між фактичним і бажаним станом діяльності виробничого, комерційного чи іншого суб'єкта, що заважає його ефективному функціонуванню та розвитку.

Необхідність у прийнятті рішення виникає і в ситуаціях, коли існує кілька можливих варіантів дій, серед яких потрібно вибрати найоптимальніший. Такий вибір здійснюється з урахуванням певної системи критеріїв, ключовим з яких у процесі планування є альтернативність. У межах планування розробляються й

оцінюються різні варіанти майбутніх дій, а також засоби для їх реалізації шляхом порівняльного аналізу.

Таким чином, планування як процес прийняття рішень включає в себе раціональний вибір, спрямований на забезпечення ефективності дій та досягнення поставлених цілей [53, с.99].

Критерії раціональності варіантів плану можуть включати засоби аналізу з різних сфер знань: технічної, юридичної, соціальної та економічної. До типів раціональності також додають контекстуальну, ігрову, процесну раціональність і раціональність розсудливості. Використовуючи кожен із цих критеріїв, можна досягти оптимального вибору в конкретному аспекті. Наприклад, технічно-раціональною вважається альтернатива, яка найефективніше використовує доступний потенціал. У свою чергу, з точки зору юридичної раціональності найкращий варіант — той, що максимально відповідає нормам і законам суспільства.

Планування можна розглядати як інтелектуальний процес, що здійснюється людиною й невіддільний від її світогляду та філософської позиції. У цьому контексті розрізняють три основні філософські концепції планування: формальну, інкрементальну та системну. Вони по-різному трактують значення планування, спираються на різні припущення, мають специфічні особливості, методичні підходи й інструменти.

Формальна концепція, яка базувалася на принципах централізованого планування, передбачала жорстко спрямований вплив на людину, колектив або суспільство. У результаті планування перетворювалося з одного з елементів організаційної діяльності на головну мету та сутність управлінського процесу [54, с. 2012].

У межах ієрархічної та теоретично централізованої системи управління планування й контроль часто набували виконання суто виконавчої, а не творчої функції управлінської діяльності. Це призвело до того, що й інші управлінські

функції, такі як активізація та стимулювання, стали формальними та здебільшого носили ідеологічний характер.

В умовах ринкової економіки формальне планування трактується як свідомо організований процес, що завдяки спеціальним методам дозволяє отримувати точні кількісні показники для ухвалення управлінських рішень. Ринкова концепція управління базується на принципі впорядкування структурних елементів підприємства через ринкові механізми регулювання господарських процесів.

Основу цієї концепції становить стратегічне планування, орієнтоване на людський потенціал і потреби споживачів. Воно забезпечує своєчасну реакцію підприємства на зміни у зовнішньому середовищі, дозволяючи організації адаптуватися, виживати та досягати стратегічних цілей у довгостроковій перспективі.

Синтезом формальної та ринкової концепцій є системний підхід, який прагне до гармонійної взаємодії із зовнішнім середовищем. Якщо формальне планування акцентує увагу на передбаченні, а інкрементальне — на реакції, то системне планування орієнтоване на правильну постановку питань для вирішення найбільш актуальних проблем. Воно фокусується на сьогоденних діях, спрямованих на досягнення цілей, замість концентруватися виключно на майбутніх перспективах.

На сьогодні процес планування активно використовує різноманітні методи та інструменти розрахунків, які підвищують його ефективність і точність [55, с.144].

Екстраполяційний метод, що базується на використанні ресурсів і динаміки попередніх років, часто називають "плануванням від досягнутого рівня". Суть його полягає в тому, що фактично досягнутий показник у базовому періоді коригується на середній відсоток зміни. Темпи зміни можуть прийматися такими, що склалися раніше, або коригуватися на основі досвіду чи інтуїції. Цей метод вирізняється простотою й зручністю, однак він не враховує можливих наслідків змін зовнішніх умов. Його доцільно використовувати на етапах укрупнених розробок альтернативних варіантів планів, зокрема в корпораціях із монопольним

становищем на ринку, які можуть встановлювати ціни або контролювати ринки без значного ризику з боку конкурентів.

Пофакторний метод забезпечує більш обґрунтоване планування, оскільки враховує вплив ключових факторів на планові показники. На українських підприємствах цей метод зазвичай використовується разом із розробкою планів підвищення продуктивності праці та зниження витрат на виробництво.

Нормативний метод спирається на технічно обґрунтовані норми та нормативи, які відображають економічну ефективність виробничих процесів, витрат праці, матеріальних і фінансових ресурсів. Показники розраховуються на основі норм на початок планового періоду, а їх зміни враховуються під час впровадження організаційно-технічних заходів, що дозволяє сформувати відповідні планові показники. В даних пунктах іде мова про загальні показники діяльності – кількість виготовленої продукції, прибутковість, викиди в атмосферу забруднюючих речовин, тощо.

Для підвищення обґрунтованості планових показників застосовують спеціальні методи планування:

1. Економіко-математичне моделювання дозволяє створювати кілька варіантів плану з оптимізацією ключових показників, що допомагає знайти найбільш ефективне рішення.

2. Балансовий метод використовується для узгодження потреб і ресурсів. У ньому баланси поділяються на дві частини: витрати ресурсів і джерела їх надходження. Він застосовується до матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

3. Матричний метод забезпечує аналіз взаємозв'язків між виробничими підрозділами та показниками.

4. Пробно-статистичний метод ґрунтується на використанні статистичних даних попередніх років і середніх величин для визначення планових показників. Проте його недолік полягає в неврахуванні змін ринкової кон'юнктури на момент планування [56].

Розглянемо різновиди планів, які можуть використовуватися на підприємстві. План - це кількісне вираження поставлених цілей та визначення шляхів їх досягнення. Іншими словами, це результат планування, мотивована модель дій, створена на основі прогнозу економічної кон'юнктури й визначеної мети.

План підприємства - це завчасно розроблена система заходів, яка включає цілі, зміст, збалансоване використання ресурсів, обсяги, методи, послідовність і терміни виконання робіт з виробництва й реалізації продукції або надання послуг. План дозволяє оцінити реалістичність досягнення визначених цілей, а також виявити чинники, які сприяють або перешкоджають цьому.

Планування - це процес трансформації цілей підприємства у прогнози та плани, визначення пріоритетів, засобів і методів їх реалізації. Як одна з основних функцій управління, планування змінюється відповідно до розвитку економічних умов. Перехід до ринкової концепції управління вимагає перегляду всіх аспектів планування.

Спроби автоматичної заміни планування ринковими регуляторами не мали успіху й не могли мати. Ринкові методи управління самостійно виникнути не можуть — для їхнього формування необхідно створити відповідні умови. Це стало можливим завдяки таким заходам, як роздержавлення, приватизація, реструктуризація й санація, що базувалися на плановому підході [56].

При стратегічному плануванні на основі поставлених цілей визначаються обсяги і структура продуктово-асортиментної програми підприємства, а також структура і обсяги ресурсів (потенціалу), необхідних для виробництва і реалізації продукції. Стратегічне планування безпосередньо пов'язане з діяльністю підприємства у так званому довгостроковому періоді, оскільки зміна потенціалу передбачає планування розміру підприємства, структури виробництва, виробничої потужності, структури капіталу, а також організаційної структури, юридичної форми і системи управління підприємством у цілому. Стратегічне планування складається з ряду взаємозалежних етапів. Спочатку проводиться дослідження зовнішнього і внутрішнього середовища організації, потім визначаються основні

орієнтири підприємства, на наступному етапі, у рамках стратегічного аналізу, порівнюються результати першого і другого етапів, визначаються можливі варіанти стратегій, потім вибирається один із варіантів і формується власна стратегія; на останньому етапі готується остаточний стратегічний план, виходячи з раніше проведених розробок, пропозицій нижчестоячих рівнів.

Для детального аналізу виробничих процесів та діяльності підприємства необхідно спершу дослідити ключові показники його функціонування. У 2022 році ринок бутильованої води зазнав значного скорочення, що було зумовлено істотним відтоком населення. У сегменті сучасної торгівлі зниження становило 17–20% (за даними МРС, що узагальнює інформацію про продажі у 18 великих мережах сучасного роздробу).

У 2023 році, порівняно з попереднім роком, ринок демонструє позитивний тренд із приростом у 3,5% у каналі сучасної торгівлі. Проте рівень довоєнних показників поки не досягнуто. Варто зазначити, що, враховуючи припинення продажів "Боржомі" та реалізацію продукції на потреби Міністерства оборони України (МОУ) у 2023 році, співставні продажі Групи зросли на 17%.

Помітним трендом 2023 року стало зростання сегмента газованої води, який є домінуючим на ринку. Газовані напої становлять 60% від загального обсягу продажів у категорії в каналі сучасного роздробу [57].

Понад 70% бутильованої води споживається у форматі середнього об'єму (1,5–2 л). Постійні повітряні тривоги та зменшення ситуацій споживання поза домом у 2022 році негативно вплинули на продажі малого формату, проте у 2023 році цей сегмент почав демонструвати ознаки відновлення.

Частка Групи на ринку бутильованої води в 2023 році становить 41% (у літрах), зокрема: «Моршинська» — 31%, «Миргородська» — 7%, «Аква Лайф» — 3%. Основними конкурентами є «Карпатська Джерельна» та «Buvette», кожен із яких займає по 9% ринку, а також «Природне Джерело» із 3%. У порівнянні з 2021 і 2022 роками, частка Групи на ринку демонструє зростання.

У газованому сегменті частка Групи в каналі сучасної торгівлі становить 35%, а в негазованому — 49%. ТМ «Моршинська» залишається головним драйвером негазованого сегмента, займаючи понад 40% ринку. У газованому сегменті бренд також лідирує, маючи частку близько 25% із тенденцією до зростання. Частка «Миргородської» у газованому сегменті перевищує 10%.

За даними досліджень, «Моршинська» залишається найпопулярнішим брендом для покупки та споживання. У порівнянні з 2021 роком цей показник збільшується. Також 100% споживачів знають бренд, а 45% називають його першим у відповіді на запитання про бутильовану воду. На сьогодні 97% споживачів мають досвід використання «Моршинської», а для 35% українців цей бренд є основним [57].

Ринок безалкогольних напоїв поступово відновлюється в обсягах після падіння у 2022 року. Ринок солодких газованих напоїв у 2023-му зріс більше ніж на 12%, порівнюючи з попереднім роком, але ще не досяг показників 2021-го. Ринок енергетичних напоїв стрімко зростає протягом останніх кількох років, перевищуючи у 2023 році обсяги 2021-го і 2022-го в каналі сучасного роздробу [57].

Попри складні умови війни, підприємство продовжує реалізовувати свою стратегію, яка включає вихід у нові для компанії категорії. Для цього з 2020 року було ініційовано низку інвестиційних проєктів, які успішно завершилися у 2023-му. Одним із ключових досягнень стало впровадження асептичної лінії на Моршинському заводі. Того ж року підприємство презентувало новий продукт під брендом «Моршинська Лимонада», який вже в перший сезон досяг частки ринку у 2,6%. Декілька дослідницьких агенцій, зокрема Nielsen, визнали цей продукт найуспішнішим запуском року, а його комунікаційна кампанія отримала високу оцінку Effie.

Для енергетичного напою «Воля» 2023 рік став як дебютним, так і знаковим завдяки розширенню смакової лінійки, що дозволило досягти 3,3% ринку. У деяких мережах частка «Волі» перевищує 10% у категорії енергетиків. Також у 2023 році підприємство вклало значні ресурси в розробку та планування нових продуктів,

орієнтованих на вимоги вибагливих споживачів, створення нових ситуацій споживання та розвиток ринку.

Як найбільший національний виробник, підприємство має широкую дистрибуційну мережу, охоплюючи близько 64 тисяч торговельних точок. З них 6,3 тисячі належать до сучасної торгівлі, 41 тисяча — до традиційної, а решта припадає на інші канали (HoReCa, АЗС, аптеки тощо). За даними Nielsen за 2021 рік, дистрибуція продукції Групи сягає 98% у традиційній торгівлі та 100% у сучасній. Частка сучасної торгівлі становить 57% продажів, тоді як традиційна торгівля забезпечує 33%. Десять найбільших клієнтів сучасного ринку формують 39% продажів підприємства.

У 2022 році підприємство двічі перемогло у тендерах Міністерства оборони України на постачання води для Збройних Сил, успішно виконавши контракти без зауважень, поставивши 29 млн пляшок води. Наразі заборгованість державного бюджету за ці поставки складає близько 30 млн грн. [58, с.115].

Виробничі потужності підприємства зосереджені на двох заводах: у місті Моршин Львівської області та місті Миргород Полтавської області. Моршинський завод мінеральних вод спеціалізується на виробництві продукції під брендами «Моршинська», «Моршинка», «Лимонада», «Воля» та «Аляска». Миргородський завод забезпечує виробництво під торговими марками «Миргородська», «Миргородська Лагідна», «Аляска» та «Аква Лайф». Підприємство володіє ліцензіями на видобуток природної мінеральної води, використовуючи від 20% до 50% доступного ліцензованого ресурсу залежно від типу води, що гарантує задовільну забезпеченість водними ресурсами.

Заводи оснащені 13 виробничими лініями із загальною паспортною потужністю 263 тисячі пляшок на годину. Ця інфраструктура доповнена сучасними системами водопідготовки, складськими приміщеннями та логістичними можливостями. Усі виробництва сертифіковані за стандартом FSSC22000, що дозволяє реалізовувати продукцію у будь-яких торговельних мережах світу без потреби в додаткових аудитах.

У період з 2019 по 2021 рік підприємство реалізувало масштабну програму капітальних інвестицій для досягнення цілей довгострокової стратегії до 2030 року, яка передбачає інноваційне зростання. Зокрема, було побудовано новий склад на Моршинському заводі, встановлено три нові лінії розливу, включаючи високотехнологічну асептичну лінію KRONES вартістю понад 15 мільйонів євро. Також значні інвестиції спрямовано на оновлення і розширення парку торговельного обладнання [59, с.162].

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну підприємство суттєво скоротило капітальні інвестиції, зосередивши ресурси на завершенні проєктів 2021 року та підтриманні функціонування існуючих виробничих і торговельних потужностей.

Фінансові зобов'язання Групи включають банківські кредити, фінансовий лізинг (переважно офісні приміщення та автопарк) і протерміновану кредиторську заборгованість за постачання продукції «Боржомі». У 2022–2023 роках підприємство стикнулося з обмеженнями Національного банку України щодо погашення заборгованості перед іноземними банками, але після зняття деяких обмежень у липні 2023 року всі такі борги було погашено. На кінець 2023 року Підприємство не має прострочених зобов'язань перед банками і дотримується умов усіх кредитних договорів.

Вторгнення мало шоковий вплив на діяльність Групи, що проявилось в колапсі ланцюгів постачання, дефіциті транспорту, переході на передоплату в розрахунках та паливній кризі, яка тривала до середини 2022 року. Ці труднощі посилювалися через девальвацію гривні з 28 до 37 гривень за долар США протягом року. У відповідь підприємство змінило свою стратегію, зосередившись на забезпеченні безперервного постачання продукції для українців, підтримці співробітників та благодійності. Незважаючи на різке зростання витрат, ціни на продукцію не підвищувалися у 2022 році, що значно вплинуло на фінансові показники за цей період [59, с.162].

Основними чинниками, що вплинули на продажі у 2023 році, залишаються еміграція населення, втрата територій, зменшення кількості ситуацій споживання (через повітряні тривоги, зміну поведінкових моделей тощо) та необхідність підвищення цін. На тлі подальшого зростання витрат на таропакувальні матеріали у 2023 році підприємство було змушене здійснити помірне підвищення цін, що сприяло помітному покращенню фінансових результатів [56].

Моршинський завод мінеральних вод «Оскар», заснований у 1995 році, спеціалізується на виробництві мінеральної води «Моршинська». Завод обладнаний трьома лініями розливу з максимальною сумарною потужністю до 900 тисяч літрів на годину. Його стратегічне розташування поруч із джерелом мінеральної води дає можливість розливати воду безпосередньо від джерела до пляшки, уникаючи проміжних етапів. Вода проходить лише механічне очищення, зберігаючи природний мінеральний склад. Технологічний процес розливу води заводом зображено на рисунку 3:

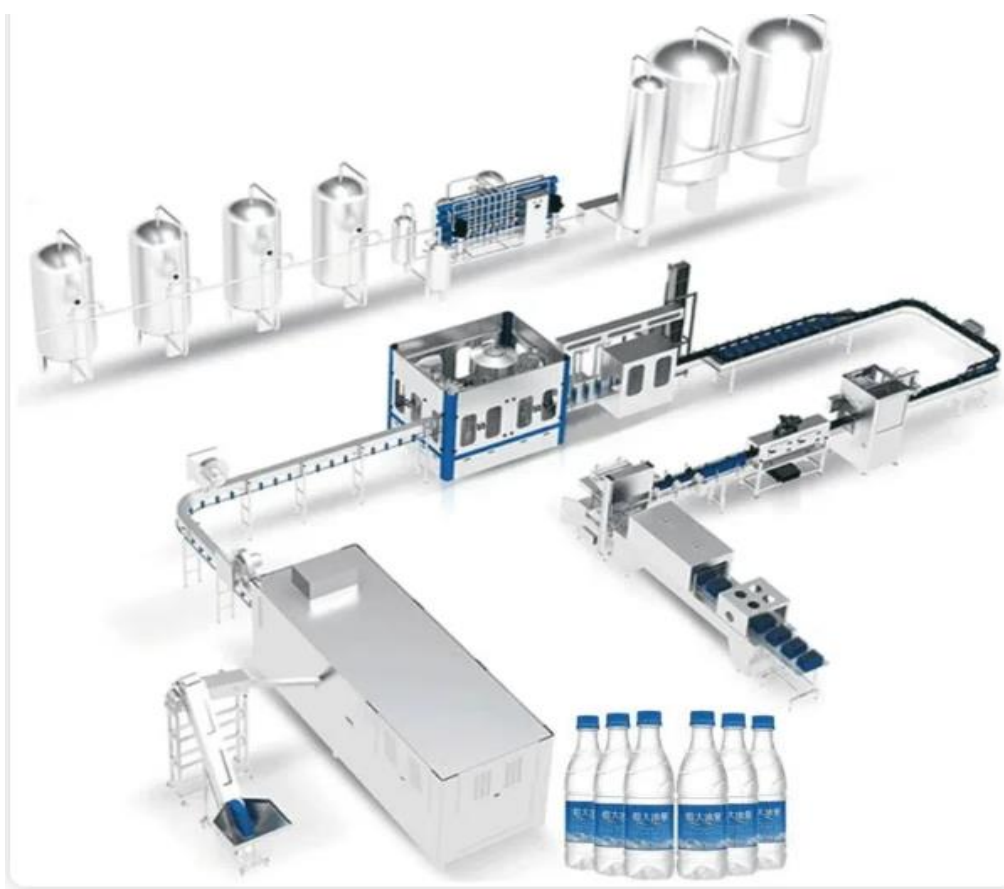

Рис. 3. Візуалізація схеми виробництва бутельованої води

2.3. Відповідність виробництва продукції сучасним екологічним стандартам

Проблема безпеки та якості питної води набуває глобального значення. Основними причинами збільшення виробництва та споживання бутильованої води є дефіцит прісної води, що зумовлений погіршенням екологічної ситуації, зростанням кількості екстремальних подій, а також усвідомленням важливості якісної питної води для здоров'я.

Сучасні споживачі стали більш вимогливими до властивостей води, зокрема через випадки отруєнь та розвиток хронічних захворювань, викликаних вживанням неякісної або небезпечної води. Згідно з моніторингом в Україні, близько 60% населення вживає воду, яка не відповідає стандартам придатності. Серед основних причин — високий рівень забруднення річок, які переважно належать до III і IV класів якості, незбалансоване розташування водоемних підприємств, недосконале законодавство та водна політика у сфері контролю якості води.

В умовах таких викликів багато українців шукають альтернативні джерела питної води. Природна вода, розфасована в різні ємності, стає популярним вибором, і попит на неї в Україні стрімко зростає. Якість води прямо впливає на здоров'я і самопочуття, тому споживання бутильованої води є все більш актуальним рішенням [60, с.105].

Для виробництва бутильованої питної води використовуються як джерела підземних вод, так і питна вода з централізованих систем водопостачання, яку додатково обробляють для покращення якості. Проте якість такої води може не відповідати екологічним стандартам через зміну хімічного складу, мікробіологічне чи радіаційне забруднення, особливості технологій водопідготовки, а також умови й тривалість зберігання. Тому необхідно постійно здійснювати контроль усіх процесів виробництва.

Українські виробники забезпечують 96% внутрішнього ринку бутильованої води, тоді як решта припадає на імпорт. У структурі виробництва близько двох третин становить негазована вода. Бутильована вода, що постачається через

торговельні мережі, може відрізнятися за мінеральним складом, рекомендаціями щодо споживання та терміном придатності.

За сучасними стандартами, якісна питна вода не повинна містити токсичних речовин і має мати оптимальний склад елементів, необхідних для підтримки функціональної активності організму. Однак якість води може значно варіюватися між виробниками, що підкреслює важливість досліджень її безпечності протягом усього терміну зберігання.

Бутильована вода повинна відповідати встановленим технічним та гігієнічним стандартам, зокрема технічним умовам ТУ У 15.9-2682116943-001:2006, Державним санітарним нормам та правилам (ДСанПіН 2.2.4-171-10), а також вимогам ДСТУ 878:2006 «Води мінеральні фасовані. Технічні умови». Дотримання цих стандартів гарантує безпечність і відповідність води заявленим характеристикам [61, с.60].

Популяризація здорового способу життя та підвищення культури споживання змінюють динаміку ринку негазованої води. Все більше людей обирають негазовану воду не лише для пиття, але й для приготування їжі.

Серед основних виробників мінеральної та питної води в Україні виділяються:

- Миргородський завод мінеральних вод, що випускає продукцію під брендами «Сорочинська», «Миргородська», «Миргородська Лагідна» та «Старий Миргород»;
- Моршинський завод мінеральних вод «Оскар» з брендом «Моршинська»;
- Трускавецький завод мінеральних вод, що виробляє воду під марками «Трускавецька Кришталева» та «Трускавецька – Аква-Еко»;
- Корпорація «Оболонь»;
- Компанії «Індустріальні та дистрибуційні системи» та «ІДС Аква Сервіс»;
- «Кока-Кола Україна Лімітед» з брендом VonAqua;
- «Ерлан», що випускає воду під марками «Знаменівська», «Біола», «Два океани» та «Каліпсо»;
- «Еконія» зі своїми брендами «Малютко вода», «Аквуля», «Чистий ключ», «Чайкава» та «TeenTeam».

Ці компанії забезпечують широкий асортимент продукції, задовольняючи попит на якісну питну воду як для щоденного вживання, так і для спеціальних потреб [62, с.61].

В нашій країні для ринку питної та мінеральної води запроваджуються єдині європейські стандарти формування системи управління та виробництва якості та харчової безпечності води, які будуються на принципах безперервного поліпшення. Європа має найбільший показник споживання бутильованої води, що становить 103.3 літри фасованої води на душу населення на рік. 83% всієї бутильованої води, що продається в Європі - це природна мінеральна вода [63, с.121].

Якість мінеральної води «Моршинська» та її вплив на екологію заслуговують на окрему увагу. Її хімічний склад і співвідношення елементів оптимальні для щоденного вживання, оскільки рівень мінералізації становить лише 0,1–0,4 г/л. Завдяки природній чистоті «Моршинська» не потребує штучної обробки, а її низький вміст мінералів забезпечує відсутність накипу при кип'ятінні. Вода легко засвоюється організмом завдяки своїй щільності, близькій до плазми крові, що дозволяє без значних енерговитрат поповнювати клітини організму.

Екологічність виробництва

Мінеральна вода «Моршинська» видобувається з джерела неподалік від заводу «Оскар». Вода транспортується трубопроводами безпосередньо до заводу, де її розливають у пляшки. Цей процес максимально природний: вода не зазнає жодних хімічних змін чи технічного доопрацювання, проходячи лише механічне очищення через піщані фільтри, які видаляють природні домішки, такі як глина чи часточки ґрунту.

Новітні технології, впроваджені на Моршинському заводі «Оскар», дозволяють зберегти природний склад води, що є її унікальною перевагою.

Вплив на екосистему

Основний екологічний вплив виробництва пов'язаний із видобутком води з підземних джерел. При будівництві свердловин і прокладенні трубопроводів частково порушується ґрунтовий шар. Насосна станція, розташована на відстані від

лінії розливу, потребує функціонування водогону, що також впливає на екосистему. Однак компанія прагне мінімізувати цей вплив, використовуючи сучасні технології та дотримуючись екологічних стандартів.

Заводи IDS Ukraine

IDS Ukraine об'єднує два основних виробничих підприємства: Миргородський завод мінеральних вод і Моршинський завод мінеральних вод «Оскар». Обидва заводи дотримуються принципів сталого розвитку, зокрема щодо раціонального використання природних ресурсів і мінімізації шкоди для довкілля [64, с.112].

Будівництво і функціонування водогону мають істотний вплив на навколишнє середовище через процеси прокладання трубопроводів і подальшу експлуатацію. Розглянемо ці аспекти докладніше.

Характеристики водогону

Одна із гілок має такі параметри: діаметр труби: 110x12,3 мм; Довжина: 5,2 км; Глибина прокладання: 1,4–1,5 м. Наявна мережа водогону не здатна задовольнити зростаючі потреби, тому здійснюється будівництво нових гілок, що створює додатковий екологічний вплив.

Екологічний вплив будівництва

Під час виконання будівельних робіт відбуваються такі процеси, що спричиняють викиди: Земляні роботи: підйом і переміщення ґрунту; Робота двигунів внутрішнього згорання (ДВЗ): будівельна техніка та транспортні засоби (викиди оксидів азоту, оксиду вуглецю, діоксиду вуглецю, сажі тощо). Металообробка: зварювання, шліфування, фарбування труб і елементів конструкції (виділяються оксиди металів, леткі органічні сполуки, речовини у вигляді суспендованих частинок). Буріння: під час перетину трубопроводом інших інженерних комунікацій, таких як дороги (викиди пилу та газоподібних речовин).

Вплив під час експлуатації Основними джерелами викидів у процесі експлуатації є: Дизельні електростанції: резервні джерела енергії насосних станцій. Робота насосів: утворення шумового фону та споживання енергії. Перелік забруднюючих речовин (ЗР)

Прогнозовані забруднюючі речовини, що утворюються під час будівництва та експлуатації, включають: Оксиди азоту (перерахунок на діоксид азоту); Оксид вуглецю (CO) та метан; Діоксид вуглецю (CO₂); Оксид азоту (I) (N₂O); Ангідрид сірчистий (SO₂); Сажа та бенз(а)пірен; Вуглеводні насичені (C₁₂–C₁₉); Тверді суспендовані частинки (пил); Оксиди заліза, марганцю, хрому; Фтористі газоподібні сполуки (у перерахунку на фтор); Розчинники: сольвент, уайт-спірит, ксилол, бутиловий спирт.

Заходи для мінімізації впливу

Для зменшення екологічного навантаження необхідно:

1. Використовувати сучасну техніку: з низьким рівнем викидів ДВЗ.
2. Контроль викидів: застосування фільтрів для затримання твердих часток та очищення повітря.
3. Оптимізація процесів: мінімізація обсягів земляних робіт і буріння.
4. Екологічний моніторинг: регулярна перевірка рівнів викидів та стану довкілля.

Реалізація таких заходів дозволить знизити негативний вплив будівництва та експлуатації водогону на екосистему [65, с.4].

Хіміко-бактеріологічна лабораторія на підприємстві призначена для виконання постійного контролю якості води джерела водопостачання, по етапах очистки та питної води. В лабораторії також визначається оптимальний режим реагентної очистки води, якість реагентів та інше [65, с.4].

До складу лабораторії входять чотири відділи: хімічний, бактеріологічний, гідробіологічний та радіологічний. У хімічному відділі функціонують підрозділи, що здійснюють щогодинний контроль технологічних процесів водопідготовки безпосередньо на очисних спорудах, а також підрозділ для аналізу вмісту тригалометанів у воді. Робота лабораторії організована відповідно до щорічного плану, погодженого з міською санітарно-епідеміологічною службою.

Забруднюючі речовини у воді, залежно від їхньої взаємодії з дисперсним середовищем, поділяються на чотири групи, кожна з яких має спільні фізико-хімічні

характеристики. Домішки перших двох груп (за винятком високомолекулярних сполук) формують термодинамічно нестійкі гетерогенні системи, тоді як домішки інших двох груп утворюють термодинамічно стабільні та оборотні гомогенні системи. Вибір технології очищення води залежить від типу домішок і забруднень, а також підпорядковується загальним закономірностям фізико-хімічних процесів, що відбуваються у водному середовищі [65, с.4].

Під час прокладання водогонів має місце тимчасове порушення ґрунтів протягом періоду прокладання водогону. Порушується верхній трав'яний покрив, який може не відновитись, або відновитись не в повній мірі. Слід також звернути увагу на те, що тра'яний покрив слугує місцем для життя для багатьох дрібних тварин (гризуни), павуків, черв'яків та інших видів організмів.

Крім того, в місцях прокладення водогону можуть знаходитись кущі та дерева, які також зазнають опосередкованого впливу. Більш того, пошкоджені кущі та дерева можуть не відновити свій первісний стан.

Варто звернути увагу на те, що в діяльності підприємства використовується транспорт, що працює на дизельних та бензинових двигунах. Шкідливі викиди від їх роботи негативно впливають на навколишнє середовище. Більш того, транспортні засоби, які використовує підприємство, потребують періодичного обслуговування. Розхідники від їх роботи не утилізуються належним чином, через що це також опосередковано впливає на довкілля (66)

В ході виробничої діяльності підприємства для розливу води використовується пластикова тара. Хоча пляшки і виготовляються із екологічних компонентів, все ж це пластик, який має великий термін розкладання. Пляшки від води за відсутності належних місць для їх сортування засмічують навколишнє середовище, що також впливає на його загальний стан.

Наприклад у 2022 році було виготовлено : 113696010 пляшок по 1,5 літри об'єму; 7718514 пляшок об'ємом 6,0 літри. Все це пляшки із пластику, який в більшості випадків не переробляється і засмічує навколишнє середовище [66, с.79].

Умовно процес виготовлення можна поділити на кілька етапів.

1) Видобуток води із джерела.

На цьому етапі вода за допомогою насосів піднімається із надр землі та по спеціальних трубопроводах надходить на завод. Завод знаходиться на відстані близько 2-4 км. від джерел, залежно від їх місцярозташування.

2) Надходження води на лінію розливу.

Вода піддається періодичному лабораторному контролю, направлено на виявлення речовин, що не мають бути у складі води. Далі здійснюється поділ води по системі на кілька ліній розливу: залежно від об'єму тари та наявності штучного насичення вуглекислим газом.

3) Розлив води у пляшки.

Підприємство пропонує продукцію різного об'єму, форми пляшок та рівня штучного насичення вуглекислого газу. Процес розливу повністю роботизований та здійснюється автоматами під наглядом працівників.

4) Упаковування готової продукції

Передбачає пакування пляшок у паки для полегшення доставки

5) Транспортування води до місць реалізації та зберігання.

Процес виготовлення зображено у блок-схемі на рисунку 4.

Рис. 4. Схема процесу виготовлення готової продукції

Висновки до РОЗДІЛУ 2. Аналізуючи стратегію сталого розвитку компанії IDS Ukraine, варто зауважити, що офіційний документ із докладним описом цієї стратегії у відкритому доступі відсутній. Проте на офіційному сайті компанії наведено ключові цілі, які включають популяризацію культури споживання природних мінеральних вод і підтримку здорового способу життя через пропозицію високоякісних природних продуктів. Виробничі процеси та організація видобутку води на підприємстві відповідають сучасним екологічним стандартам, серед яких ISO 46001:2021, ISO 22000:2018, ISO/TS22002-1:2009, а також додаткові вимоги FSSC 22000 (версія 5.1).

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ

3.1. Показники сталості підприємства IDS Ukraine: слабкі та сильні сторони

Соціально-економічний розвиток України в сучасних умовах можливий лише за умови стабільного функціонування підприємств. Ефективність їхньої діяльності сприяє зростанню економіки держави, тоді як кризові явища, що виникають на підприємствах, негативно впливають на економічну систему загалом. Війна суттєво позначається на діяльності бізнесу, зазвичай призводячи до скорочення виробництва, втрати матеріальних, фінансових та людських ресурсів. Шукати способи подолання негативних внутрішніх і зовнішніх факторів надзвичайно складно, але без перегляду стратегій діяльності підприємства часто змушені зосереджуватися лише на базовому «виживанні», залишаючи розвиток і зростання поза увагою [67].

Тому для прийняття управлінських рішень за цих умов саме підприємства мають стати у центрі економічних змін з метою ведення функціонально ефективної, стратегічно зорієнтованої діяльності.

Використання сучасних методів управління на підприємствах у кризових умовах здійснення діяльності, особливо в надскладній ситуації, в якій вони зараз опинилися, наразі є невід'ємною складовою підтримання стабільного фінансового стану.

На показники стабільності роботи підприємства IDS впливає ряд чинників, які продиктовані теперішньою геополітичною ситуацією в країні та світі вцілому. Неспровокована агресивна війна росії проти України була та залишається домінуючим джерелом різноманітних ризиків для стабільності операцій Групи, а саме: - зменшення ринку через подальшу еміграцію населення; - знищення запасів і виробничих потужностей у результаті обстрілів, у тому числі далеко від лінії фронту; - перебої в електропостачанні в результаті пошкодження об'єктів енергетичної інфраструктури через ракетні обстріли; - втрати виробничого часу

через повітряні тривоги; - дефіцит персоналу через мобілізацію - як висококваліфікованого інженерно-технічного персоналу, так і менш спеціалізованого, але масового персоналу.

Управління фінансовогосподарською діяльністю підприємств на інноваційних засадах має стратегічне значення для розвитку економіки та об'єктивно потребує теоретичнометодичного аналізу й обґрунтування практичних заходів щодо зростання прибутковості, диверсифікації ризиків, підвищення стійкості за рахунок виробництва з врахуванням природнокліматичних особливостей, сезонності, доступу до кращих новітніх високопродуктивних технологій [67].

На показники сталості підприємства впливає ряд факторів, серед яких і ситуація всередині компанії. один із найбільших українських виробників води – Миргородський завод мінеральних вод – може опинитися перед ризиком зупинки діяльності. Завод із виробництва води «Миргородська», «Аляска», «Аква Лайф» може бути буквально відірваний від IDS Ukraine, адже наразі корпоративні права Моршинського заводу мінеральних вод «Оскар» і керівної компанії «ІДС» (які разом із Миргородським заводом є структурними одиницями компанії IDS Ukraine), перейшли до АРМА з подальшим переданням під зовнішнє управління. Це спричинить руйнівні наслідки для самого заводу, а також для цінності та ринкової вартості всієї компанії. Невтішні перспективи заводу непокоять громаду Миргорода, для якої він є одним із ключових донорів, що формують бюджет, і працівників заводу, чий добробут повністю залежить від його нормальної роботи [68].

Невизначена доля цього підприємства та його ймовірне штучне відривання від IDS Ukraine – це не лише проблема заводу, його колективу та громади Миргорода, яка отримує значну частину від податків (за минулий рік заводом було сплачено 95 млн грн). Позбавлення компанії IDS Ukraine одного із двох її виробничих активів насамперед позначиться на її ринковій вартості. Саме цілісність компанії, організаційна структура якої представлена виробництвами в Миргороді та Моршині й обслуговуючими компаніями, функції котрих не дублюються, дозволяє їй

утримувати лідерські позиції на ринку України в категорії бутильованих вод із загальною часткою близько 40% [69].

Руйнування структури та активів компанії закономірно може призвести до зменшення масштабів виробництва IDS Ukraine, втрати ринкової частки та негативного впливу на ринкову вартість і інвестиційну привабливість компанії через втрату значного виробничого ресурсу.

Агентство АРМА заявило, що Миргородський завод мінеральних вод не було включено до списку переданих активів, оскільки в судовій ухвалі про арешт корпоративних прав не визначено спосіб управління цим активом. Конкурс, організований АРМА для вибору управителя, охоплював лише корпоративні права ПрАТ «ІДС» та Моршинського заводу «Оскар». Водночас інші п'ять компаній Групи IDS Ukraine опинилися поза цим рішенням, що, на нашу думку, може свідчити про спробу дестабілізації бізнесу задля вигоди конкурента — компанії «Карпатські мінеральні води».

Подібні дії несуть ризик порушення цілісності бізнесу, підриваючи конкурентоспроможність компанії та загалом погіршуючи інвестиційний клімат у галузі [70].

Дії АРМА щодо передачі корпоративних прав ПрАТ «ІДС» та ПрАТ «Моршинський завод мінеральних вод “Оскар”» в управління третім сторонам, якщо будуть реалізовані, можуть спричинити значні негативні наслідки для ринку упакованої води. Це не лише загрожує посиленням монополізації через надмірну концентрацію, але й може призвести до тривалого зупинення виробництва на двох ключових майданчиках. Причиною є критична взаємозалежність усіх компаній Групи IDS Ukraine, які функціонують в єдиному інформаційно-мережевому середовищі. Як наслідок, постачання продукції до торговельних мереж може припинитися на невизначений термін.

Додатково, існуюче санкційне законодавство в частині видачі та продовження спеціальних дозволів на користування надрами створює ризики втрати доступу до

значної частини водних ресурсів. Це може спричинити зменшення обсягів виробництва, що викличе дефіцит упакованої води на ринку.

Економічна ситуація також залишається важливим чинником. Курсові коливання гривні, вартість PET-грануляту та тарифи на міжнародні й національні автомобільні перевезення є основними факторами, які визначають прибутковість і цінову політику компанії. Їхня нестабільність продовжує впливати на операційну діяльність навіть у воєнний час.

Загалом, описані виклики можуть серйозно вплинути на стабільність роботи Групи, конкурентність ринку та забезпечення споживачів необхідною продукцією [71].

Український ринок води та напоїв нині характеризується високою конкуренцією, де за споживача змагається багато вітчизняних компаній і міжнародних брендів. Передача ПрАТ «ІДС» та Моршинського заводу мінеральних вод «Оскар» в управління іншій компанії того ж профілю створює серйозні ризики порушення чесної конкуренції. Фактично, це може призвести до штучного створення монопольного гравця, що негативно позначиться як на конкурентному середовищі, так і на інвестиційній привабливості всієї галузі.

Структура IDS Ukraine будувалася десятиліттями за найкращими світовими стандартами менеджменту. Кожне підприємство виконує чітко визначену функцію, що робить їх взаємозалежними. Заводи в Миргороді та Моршині займаються виключно виробництвом, тоді як усі інші ключові бізнес-процеси зосереджені в руках керівної компанії ПрАТ «ІДС». Це стосується маркетингу, розвитку брендів, дистрибуції, логістики, управління торговельним обладнанням, а також закупівлі сировини та витратних матеріалів.

Розрив цієї злагодженої структури може спричинити не лише операційні труднощі, а й завдати шкоди всьому ринку, підриваючи його стабільність і довіру з боку інвесторів. Таким чином, рішення про передачу активів потребує вкрай зваженого підходу, аби уникнути довгострокових негативних наслідків для галузі [72].

Заводи IDS Ukraine, зокрема Миргородський та Моршинський, без підтримки керівної компанії ПрАТ «ІДС» не мають можливості ефективно реалізовувати свою продукцію по всій території України. У них відсутні необхідні ресурси й компетенції для самостійного виконання ключових бізнес-процесів, таких як маркетинг, дистрибуція, логістика та управління брендами. Унікальність структури IDS Ukraine полягає у чіткому розподілі функцій між підрозділами, де кожен займається лише тією діяльністю, в якій він є фахівцем. Цей підхід відповідає найкращим світовим практикам організації бізнесу, які використовують провідні компанії.

Штучне відокремлення одного із заводів, наприклад Миргородського, не лише підірве інвестиційну привабливість IDS Ukraine, але й може мати негативні наслідки для економіки України загалом. У поточному складі компанія демонструє вагомий внесок у державний бюджет: у 2023 році IDS Ukraine сплатила 800 млн грн податків, а за перший квартал 2024 року — 172,48 млн грн, що на 53,18 млн грн більше, ніж за аналогічний період 2023 року.

Зменшення масштабів бізнесу через вилучення одного з основних виробничих активів, таких як Миргородський завод, неминуче знизить податкові надходження. Крім того, завод, залишаючись поза межами Групи IDS Ukraine, навряд чи зможе підтримувати конкурентоспроможність і ефективність своєї роботи, оскільки втрата інтеграції із загальною системою компанії суттєво ускладнить його операційну діяльність.

Таким чином, збереження цілісності IDS Ukraine має стратегічне значення не лише для компанії, а й для економіки держави [73, с.11].

Теоретично, Миргородський завод мінеральних вод міг би працювати автономно, однак для збереження поточних обсягів збуту знадобляться величезні інвестиції та ресурси. Наприклад, щоб забезпечити такий самий масштаб продажів, як у складі IDS Ukraine, необхідно найняти сотні працівників для формування окремої команди. Це включає фахівців із маркетингу, розвитку брендів, дистрибуції, логістики, закупівель та багатьох інших напрямів.

Окрім людського ресурсу, заводу доведеться створювати з нуля інфраструктуру, яку наразі забезпечує ПрАТ «ІДС». Для присутності на полицях понад 60 тисяч торговельних партнерів компанія використовує парк із понад 44 тисяч холодильників і 12 тисяч одиниць іншого торговельного обладнання. Ця масштабна інфраструктура стала б серйозною проблемою для заводу в разі його відокремлення.

Проведені розрахунки показують, що для самостійного існування Миргородському заводу знадобиться близько \$50 мільйонів інвестицій. Ця сума навіть не враховує витрат на зарплати сотням нових працівників. Директор заводу зазначив, що це еквівалентно прибутку підприємства за наступні 23 роки. Фактично, на досягнення поточних економічних результатів заводу поза структурою IDS Ukraine знадобляться десятиліття.

Висновок очевидний: у разі відокремлення від IDS Ukraine завод опиниться в скрутному становищі. Його перспективи включають або припинення діяльності, або деградацію до рівня невеликого локального гравця. Це завдасть шкоди не лише заводу, а й усій галузі, адже такий сценарій суперечить принципам розвитку бізнесу та підтримки конкурентоспроможності [74].

Миргородський завод IDS Ukraine є ключовим економічним і соціальним гравцем у регіоні. За 2023 рік підприємство сплатило 94,2 млн грн податків, значна частина яких спрямована до місцевих бюджетів. У разі припинення роботи заводу регіон зіткнеться із серйозними соціально-економічними наслідками, зокрема зі скороченням робочих місць, втратою доходів мешканців і зниженням рівня добробуту. Для міста, де завод є одним із найбільших роботодавців, це може перетворитися на справжню катастрофу.

Попри виклики, український менеджмент IDS Ukraine демонструє високий рівень професіоналізму та ефективності, забезпечуючи автономне стратегічне управління компанією з початку війни. Рада директорів на чолі з фундатором ТМ «Моршинська» та міноритарним акціонером, а також генеральний директор Марко Ткачук і директори заводів працюють у злагодженій системі. Команда, значна

частина якої має понад 20 років досвіду, спрямована на стабільність роботи компанії та розвиток навіть у складних умовах війни та економічної нестабільності.

Основною стратегічною метою компанії є забезпечення безперебійної роботи, що дозволяє забезпечувати населення критично важливим ресурсом — питною водою, а також стабільно сплачувати податки, підтримуючи економіку та обороноздатність країни. Підтримка цілісності та інвестиційної привабливості компанії є вкрай важливою не лише для бізнесу, але й для держави.

Збереження IDS Ukraine як єдиної структури створює численні можливості для подальшого розвитку, дозволяючи генерувати податкові надходження, які сприяють фінансуванню оборони та відбудови країни. Будь-яке порушення стабільності роботи підприємства може не лише знизити економічні показники, а й вплинути на стратегічні інтереси України [75].

Зниження вартості та інвестиційної привабливості компанії IDS Ukraine є серйозним ударом по майбутньому України та фактичним пограбуванням держави. Наразі IDS Ukraine є беззаперечним лідером на українському ринку води, маючи ринкову частку, що перевищує сукупні частки міжнародних брендів. Така позиція забезпечує компанії високу інвестиційну привабливість. Протягом різних періодів інтерес до інвестицій у IDS Ukraine проявляли такі глобальні гіганти, як Nestle, Coca-Cola, PepsiCo, Danone, а також провідні міжнародні інвестиційні фонди. Теперішнє керівництво компанії докладаеть максимум зусиль, щоб зберегти цей інтерес і забезпечити значний внесок IDS Ukraine в економіку країни як стратегічного бізнесу й інвестиційного активу.

Додатковим викликом для стабільності компанії є арешт частини її корпоративних прав. У цій ситуації держава має розглянути можливість створення механізмів залучення міжнародних організацій до управління арештованими активами. Це можуть бути авторитетні інвестиційні фонди, банки або міжнародні кредитно-інвестиційні установи, такі як Європейський банк реконструкції та розвитку чи Міжнародна фінансова корпорація Світового банку. Саме такі партнери

зацікавлені у підтримці ефективної діяльності компанії, збереженні її лідерства на ринку та підвищенні капіталізації.

На відміну від цього, нинішній підхід, зокрема вибір АРМА невеликого українського конкурента для управління активами, загрожує фактичним руйнуванням компанії. Залучення до управління міжнародних організацій не лише посприяло б розвитку IDS Ukraine, але й стало б важливим кроком для зміцнення економіки України та збільшення інвестиційної довіри до країни [75].

Арешт корпоративних прав IDS Ukraine поки що не спричинив значних руйнівних наслідків для роботи компанії, однак певний негативний вплив все ж відчувається. Зокрема, компанія позбавлена доступу до кредитних та інвестиційних ресурсів, що стримує її динаміку розвитку. Попри це, команда менеджменту змогла стабілізувати діяльність навіть у складних умовах воєнного часу та повернути компанію на шлях зростання.

Один із ключових показників стабільності — збільшення податкових відрахувань, що свідчить про ефективність роботи менеджменту. Завдяки високому рівню операційної діяльності IDS Ukraine активно інвестує у створення нових продуктів, відкриваючи для себе нові ніші та конкуруючи з міжнародними брендами.

Наприклад, енергетичний напій «Воля», створений на основі моршинської мінеральної води, був розроблений під час війни як підтримка для захисників, рятувальників і медиків. Сьогодні цей продукт уже зайняв свою частку ринку енергетиків, конкуруючи з традиційними гравцями. У категорії солодких напоїв успішно розвивається бренд «Лимонада», який поєднує природну воду моршинських джерел із натуральними соками, що отримав схвальні відгуки від споживачів і ритейлу. Також успішною стала новинка — негазована «Моршинська» зі смаками лимона та яблука, яка позитивно сприйнята ринком.

Ці досягнення підкреслюють здатність IDS Ukraine залишатися конкурентоспроможною навіть у непростих умовах [76].

Загалом, сильні та слабкі сторони сторони підприємства IDS можна систематизувати у таблиці 3.1., наведеній нижче.

Таблиця 3.1. Сильні та слабкі сторони сторони підприємства IDS

Слабкі сторони	Сильні сторони
<ul style="list-style-type: none"> • Слабкою стороною виробничої діяльності підприємства є незначний ступінь екологізації, що проявляється у недостатньому впровадженні сучасних способів фільтрації. • Підприємство не оприлюднює екологічних звітів та відомості про вплив підприємства на навколишнє середовище своєї діяльності на офіційному сайті. • Підприємство використовує пластикові пляшки для розливу готової продукції, що суттєво в подальшому впливає на забруднення довкілля пластиковими відходами. 	<ul style="list-style-type: none"> • Протягом дії військового стану підприємство активно працює над покращенням загальної продовольчої безпеки у регіонах, які цього потребують, направляючи гуманітарні місії з бутильованою водою, для забезпечення доступу населення до питної якісної води • Підприємство досить не погано використовує наявні ресурси, що проявляється у мінімізації обробки продукції, лабораторному дослідженні зразків, що унеможлиблює погіршення якості води, яка розливається на заводі.

3.2. Пропозиції формулювання стратегії сталого розвитку підприємства IDS Ukraine

Сталий розвиток вимагає переходу до нової парадигми прийняття рішень у всіх сферах суспільства, що передбачає більш глибокий і всебічний аналіз взаємозв'язків між економічними, соціальними та екологічними аспектами. Однак на сьогодні бракує комплексних досліджень, які б детально розкривали методологічний підхід

до забезпечення сталого розвитку підприємства з урахуванням факторного впливу зовнішнього середовища [76].

Сталий розвиток підприємства відбувається в умовах невизначеності та впливу навколишнього середовища, що можуть порушувати звичні норми функціонування й розвитку компанії. Динамічний сталий розвиток характеризується процесом безперервного вдосконалення, що дозволяє підприємству переходити на якісно новий рівень діяльності. У цьому контексті внутрішнє середовище підприємства виступає як джерело потенціалу для ефективного функціонування, проте воно може стати і проблемним чинником, якщо не забезпечує всіх необхідних умов для розвитку. Водночас зовнішнє середовище підприємства відіграє критичну роль, оскільки всі його фактори взаємопов'язані, і зміна одного з них впливає на інші.

Характеристики сталого розвитку мають базуватися на визначенні можливостей підприємства, аналізі балансу його стабільності й змін. Український дослідник Ю.С. Погорелов звертає увагу на те, що розвиток підприємства порушує його рівновагу через коливання, що можуть створювати нестабільність. Однак важливою умовою є наявність механізму динамічної рівноваги, яка відрізняється від статичної. Це дозволяє підприємству підтримувати стійкість змін, спрямованих на вдосконалення, і виходити на нові рівні діяльності.

Сталий розвиток передбачає не лише кількісні зміни, але й якісне оновлення системи для забезпечення її довгострокової ефективності. Протягом життєвого циклу підприємства система змінює свій стан, адаптуючись до нових умов. Зміна напряму функціонування чи перехід на інший рівень розвитку відображає процес динамічної рівноваги. З позиції концепції сталого розвитку, такий перехід означає структурні й режимні трансформації, які дозволяють підприємству досягти нових якісних показників. Натомість зростання передбачає лише кількісне збільшення параметрів без докорінного оновлення системи.

Таким чином, для забезпечення сталого розвитку підприємство має впроваджувати механізми, що сприятимуть як стабільності, так і безперервним якісним змінам, необхідним для його довгострокового успіху [76].

В ході наукового дослідження сформовано наступні пропозиції щодо вдосконалення стратегії підприємства, опираючись на цілі сталого розвитку, які представлені в таблиці 3.2. та нижче описані детальніше.

Таблиця 3.2. Шляхи удосконалення стратегії сталого розвитку підприємства
IDS Ukraine

Пропозиція	ЦСР
<p>Автоматизація процесів моніторингу. Запровадження контролю процесу забору води для того, щоб запобігти виснаженню водних джерел</p>	<p>ЦСР 9 Інновації та інфраструктура ЦСР 12 Відповідальне споживання</p>
<p>Переоснащення фільтраційного обладнання. Перехід в системі доочищення сировини на кварцеві фільтри.</p>	<p>ЦСР 9 Інновації та інфраструктура ЦСР 6 Чиста вода</p>
<p>Екологізація пакування готової продукції. Поступове зменшення пластикової упаковки, як основного виду пакування. Організація пунктів збору використаних пакувальних засобів та їх подальшої переробки. Пошук альтернативних видів пакувань (скло, алюміній тощо).</p>	<p>ЦСР 12 Відповідальне споживання ЦСР 13 Захист планети</p>
<p>Масштабування виробництва. Створення нових заводів із переробки продукції, а також проведення аналізу споживчого ринку для подальшого розвитку бренду за кордоном</p>	<p>ЦСР 8 Достойні робочі місця та економічне зростання</p>
<p>Перехід підприємства на відновлювані джерела енергії за рахунок власних сонячних електростанцій станції тощо.</p>	<p>ЦСР 7 Використання відновлюваної енергії</p>

«Забезпечення наявності та сталого управління водними ресурсами та санітарією»

Ефективне управління водними ресурсами вимагає інтегрованого підходу, який включає використання змін у законодавстві, реформування інституційних засад управління, міжнародне співробітництво, екологічну освіту населення та новітні технології.

Дефіцит води вже зачіпає понад 40% населення планети, і ця цифра, за прогнозами, зростатиме через глобальне потепління, спричинене змінами клімату. Попри те, що з 1990 року 2,1 мільярда людей отримали доступ до сучасних систем очищення води, проблема виснаження запасів питної води залишається актуальною для всіх континентів. У 2011 році 41 країна зіткнулася з дефіцитом води, з них 10 вичерпали запаси поновлюваних прісних вод і змушені покладатися на альтернативні джерела. Загострення посух та опустелювання ще більше ускладнює ситуацію, і до 2050 року дефіцит води може торкнутися щонайменше кожного четвертого мешканця планети.

Забезпечення загального доступу до безпечної та доступної питної води до 2030 року потребує значних інвестицій у відповідну інфраструктуру, сучасні санітарно-технічні засоби, а також розвиток культури гігієни. Одночасно необхідно захищати та відновлювати водні екосистеми, такі як річки, ліси, болота та водоносні горизонти, що є ключовими для пом'якшення водної кризи. Міжнародне співробітництво у цій сфері, включно з обміном технологіями очищення води, є ще одним важливим кроком.

Вклад підприємства IDS у водний менеджмент
IDS приділяє увагу збереженню водних ресурсів. Наприклад, природна "Моршинська" вода видобувається завдяки самовиливу з родовища. При заборі води компанія суворо дотримується принципу відновлюваності, регулюючи процес перекачування так, щоб уникнути виснаження джерел.

Процес очищення води також вдосконалюється. Замість піщаних фільтрів планується використання кварцових, які забезпечують більш глибоку фільтрацію

завдяки однорідному розміру частинок кварцового піску. Ці фільтри ефективні для очищення води зі свердловин, сільськогосподарських потреб та промислового використання.

Крім того, пропонується впровадити погодинний лабораторний контроль якості води за допомогою автоматизованих систем. Це передбачає створення програмного забезпечення, яке аналізуватиме зразки в реальному часі, порівнюючи їх із регламентованими параметрами.

Основні цілі сталого розвитку у водній сфері до 2030 року:

1. Забезпечити рівний доступ до безпечної та доступної питної води.
2. Гарантувати належні санітарно-гігієнічні умови для всіх, особливо для жінок, дівчат і вразливих груп.
3. Підвищити якість води, скоротивши забруднення та зменшивши частку неочищених стічних вод.
4. Забезпечити раціональне використання води в усіх секторах та зменшити кількість людей, які страждають від нестачі води.
5. Запровадити ефективне управління водними ресурсами, включаючи транскордонне співробітництво.
6. Відновлювати водні екосистеми, зокрема ліси, болота, озера та річки.
7. Розширити міжнародне співробітництво у сфері водопостачання та впровадження сучасних технологій рециркуляції води.
8. Активно залучати місцеві громади до управління водними ресурсами.

Спільні ініціативи IDS та уряду

Компанія IDS у співпраці з державними органами реалізує заходи для ефективного обліку й моніторингу водокористування. Це включає модернізацію приладів обліку води, автоматизацію передачі даних до баз Держводагентства, а також посилення контролю за скидами забруднюючих речовин у поверхневі води. Євроінтеграційні зобов'язання передбачають розширення списку речовин, контроль за якими буде суворішим, що допоможе зменшити забруднення водних ресурсів.

Завдяки таким крокам, IDS активно підтримує стратегію сталого розвитку та сприяє раціональному використанню водних ресурсів [76].

«Сприяння безперервному, всеохоплюючому і сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх».

В умовах сучасного соціально-економічного розвитку українських підприємств значно зростає актуальність вдосконалення організації та підвищення рівня оплати праці. Це питання перебуває в центрі уваги як роботодавців, так і найманих працівників та їх об'єднань, оскільки воно впливає на мотивацію, продуктивність і соціальну стабільність. Зміна умов ведення господарської діяльності вимагає переосмислення економічної суті заробітної плати, яка повинна розглядатися не лише як джерело доходу працівників, але й як потужний інструмент впливу на їхню продуктивність і якість роботи.

Одним із ключових аспектів в організації оплати праці є її справедливість, прозорість та обґрунтованість, що стали важливими критеріями для працівників. У свою чергу, роботодавці стикаються з необхідністю вдосконалення управління фондом оплати праці, враховуючи специфіку бізнесу, політику управління персоналом і загальні стратегічні цілі. Нинішні системи оплати праці, що функціонують на підприємствах різних галузей, мають низку суттєвих недоліків. Головним серед них є слабкий або відсутній зв'язок між заробітною платою та кінцевими результатами роботи. Часто праця колективна, але оплата залишається індивідуальною.

Для вирішення цієї проблеми необхідно або забезпечити чітку індивідуалізацію результатів трудового внеску кожного працівника, або перейти до колективної форми оплати праці. Це дозволить стимулювати співробітників до досягнення спільних цілей і забезпечить прозорість та об'єктивність у винагороді за виконану роботу [77, с.68].

У сучасних умовах динамічних змін економічної кон'юнктури підприємствам слід запроваджувати принципово нові форми та системи оплати праці, які відповідатимуть викликам часу. Зокрема, доцільно впроваджувати погодинно-

преміальну систему оплати, а також гнучкі підходи, як-от контрактну систему та механізми участі працівників у прибутках. Крім того, перспективною є колективна форма організації оплати праці, яка через колективне стимулювання дозволяє встановити чіткий зв'язок між доходами працівників та фінансовими й комерційними результатами діяльності підприємства.

Приклад із заводу «Моршинська».

Станом на 22 листопада 2024 року на підприємстві працює 496 осіб, які забезпечують його функціонування та обслуговування. Для досягнення економічного зростання підприємству слід зосередитися на розширенні виробничих потужностей та підвищенні ефективності роботи.

Запропонована раніше модернізація фільтруючих елементів передбачає залучення додаткового персоналу для їх заміни та обслуговування. Це сприятиме створенню нових робочих місць, що матиме позитивний вплив на зайнятість населення. Водночас податки із заробітної плати цих працівників забезпечуватимуть додаткові надходження до місцевого бюджету.

Стратегія подальшого розвитку

1. Масштабування виробництва: Розробити детальний план розширення виробничих потужностей із урахуванням сучасних технологій та економічної ефективності.
2. Вивчення купівельної спроможності: Провести аналіз споживчого ринку для визначення оптимального співвідношення ціни та якості продукції.
3. Розвиток бренду за кордоном: Активно розширювати присутність бренду на міжнародних ринках через маркетингові кампанії, співпрацю з дистриб'юторами та участь у міжнародних виставках.

Комплексний підхід до модернізації виробництва, впровадження гнучких систем оплати праці та стратегічного розвитку допоможе заводу «Моршинська» не лише зберегти лідерські позиції, а й значно покращити економічні показники.

«Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів».

Станом на 22.11.2024 р. на офіційному сайті підприємства відсутні будь-які екологічні звіти та відомості про вплив підприємства на навколишнє середовище.

Пропонуємо щомісяця, у строк до 15 числа кожного місяця публікувати на сайті інформацію про кількість викидів та відходів підприємства за попередній місяць; у випадку проведення будь-яких земельних, будівлених робіт, що пов'язані із роботою підприємства – публікувати інформацію про це на сайті підприємства за 10 днів до проведення планових робіт; у випадку усунення полумок та поривів на мережі висвітлювати інформацію на сайті протягом робочого дня;

«Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва»

З огляду на суттєві зміни в складі побутових відходів за останні десятиліття, а також значне зростання їх кількості, проблема сміття стала однією з ключових екологічних викликів. Якщо раніше основну частку відходів становили органічні рештки, то нині значно зросла частка пластику, скла, металу, деревини, паперу та елементів живлення. Сьогодні одна людина щорічно утворює до 400 кілограмів сміття, що загалом у масштабах держави становить близько 50 мільярдів кубометрів відходів на рік. Для їх захоронення потрібні великі площі земельних ділянок під полігони, чітко організована система збору, утилізації та ефективного впровадження роздільного збору сміття.

Особливу небезпеку становлять пластикові відходи, які залишаються у довкіллі протягом сотень років, займають значні об'єми та важко піддаються утилізації. В Україні ситуація з утилізацією пластику залишається однією з найгірших у Європі. Наприклад, у 2019 році в країні утворилося 52,9 тисяч тонн пластикових відходів, із яких було утилізовано лише 15,2 тисяч тонн. Проблема ускладнюється тим, що в процесі роздільного збору пластику всі відходи цього типу часто збираються разом, не враховуючи їхню різноманітність за хімічним складом, токсичністю, тривалістю розкладу та можливістю переробки.

Для зменшення шкоди від пластикових відходів у 1988 році була розроблена система маркування пластиків, яка розділяє їх на 7 типів. Ця класифікація базується

на хімічному складі матеріалів, їхній токсичності та придатності для повторного використання. Для ефективного захисту довкілля необхідно впроваджувати сортування пластикових відходів не лише за загальним типом "пластик", а й за їхніми конкретними видами. Це дозволить оптимізувати процеси переробки, знизити негативний вплив на екосистеми та сприяти раціональному використанню ресурсів [78, с.112].

Пластикова тара для рідких харчових продуктів, включаючи воду, становить значну частину пластикових відходів. Це підкреслює важливість роздільного збору сміття, який дозволяє зменшити обсяги відходів, що захоронюються на полігонах, та мінімізувати їх негативний вплив на довкілля і здоров'я населення. Крім того, сортування відходів сприяє збільшенню використання вторинної сировини, що міститься в твердих побутових відходах. Зважаючи на те, що середній час розкладання пластикової пляшки становить 400-500 років, вирішення цієї проблеми є особливо актуальним.

Пластикові пляшки та екологічні альтернативи

Наразі підприємство розливає воду виключно у пластикові пляшки. Однак традиційний пластик поступово замінюється екологічнішими альтернативами. Зокрема, зростає популярність екопляшок, які безпечніші для здоров'я людини і менш шкідливі для навколишнього середовища.

Біорозкладний пластик: перспективи та виклики

Науковці виділяють два основні види біорозкладних пластикових матеріалів:

1. Компостовані матеріали – виготовляються з органічної сировини, такої як крохмаль або целюлоза. Ці матеріали розкладаються завдяки мікроорганізмам у кисневому середовищі, що робить їх екологічно безпечними.

2. Оксобіорозкладні матеріали – це поліетилен із домішками оксорозкладних добавок, які прискорюють розпад пластику під дією кисню та ультрафіолетового випромінювання. Однак цей процес має значні недоліки: у разі потрапляння на звалища без доступу кисню розпад не відбувається. Якщо ж пакет розпадається, він

утворює мікропластик, який залишається в ґрунті, воді й може проникати в організм людини.

Екологічний підхід до виробництва та використання упаковки з огляду на виклики, пов'язані з пластиковими відходами, підприємству доцільно розглянути впровадження таких заходів:

- Перехід на компостовані матеріали для виготовлення тари або упаковки, що забезпечує повний біорозклад без шкоди для довкілля.
- Розробка програми зворотного збору пластикових пляшок, яка сприятиме їхній переробці та зменшенню кількості відходів.
- Популяризація серед споживачів екологічних рішень, зокрема екопляшок або багаторазових пляшок.

Впровадження таких ініціатив допоможе підприємству не лише зменшити свій екологічний слід, а й посилити репутацію екологічно відповідального виробника [78, с.112].

Існує простіша екологічна альтернатива пластиковим пляшкам — так звані «зелені» пляшки, які бувають як одноразовими, так і багаторазовими. Одноразові екопляшки виготовляють із органічного пластику, який після використання розкладається мікроорганізмами, перетворюючись на компост менш ніж за 100 днів.

Наразі такі пляшки виробляються у Великій Британії та Нідерландах, але в перспективі можна запровадити їх виробництво й на місцевому рівні. Крім того, існують інші зручні рішення, наприклад, багаторазова скляна та металева тара, яка легко переробляється.

Варто звернути увагу на досвід українських і міжнародних компаній. Так, деякі вже впроваджують альтернативи пластиковому пакуванню або суттєво знижують його використання. Наприклад, Starbucks і McDonald's спільно розробляють стаканчик, що піддається компостуванню, і планують ввести його до використання. Компанія LEGO має намір повністю перейти на пластик із цукрової тростини, відмовившись від нафтопродуктів, а Coca-Cola заявила, що до 2030 року 50% її пластикового пакування буде виготовлятися з перероблених матеріалів [78, с.112].

Варто зауважити, що процес екологізації має здійснюватися не лише на рівні окремих компаній, а мати загальнодержавний характер.

У такому аспекті нагальним є ухвалення законопроєкту № 2207-1-д «Про управління відходами», який прийнятий у першому читанні й спрямований на встановлення порядку збирання, вивезення та оброблення муніципальних відходів, забезпечення впровадження їх роздільного збирання та рециклінгу (переробки відходів) та інших суміжних питань [78,с.113]. Крім того, повна або часткова заборона пластику на прикладі пластикових пакетів спричиняє значні економічні збитки підприємствам, які виробляють речі з такого матеріалу. Відповідно, на державному рівні має забезпечуватися перехід на екологічні альтернативи таких матеріалів, запровадження нових механізмів роботи з пластиком, що зменшують його вміст у готовому виробі.

Слід погодитись із думкою, що важливим є стимулювання більш раціонального використання ресурсів, спрямованого на оптимізацію дизайну упаковки, зменшення кількості пластику, що використовуються, зниження рівня токсичності, використання перероблених матеріалів у виробництві нової продукції тощо [13, с. 14].

Крім різного роду заохочень до суб'єктів господарювання може бути застосовано такий вид стимулювання, як розширена відповідальність виробника (за принципом «забруднювач платить»), згідно з яким виробник несе відповідальність за продукт упродовж його життєвого циклу. Такий захід державної політики давно зарекомендував себе в європейських країнах. В Україні запровадження такої відповідальності передбачене Національною стратегією управління відходами в Україні до 2030 р. [78, с.114] і покладене в основу проєкту Закону «Про управління відходами». Також пріоритетною в питанні державної політики управління пластиком в Україні має стати підтримка стартапів, малого й середнього бізнесу, які розробляють екологічно вигідні проєкти.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3. Сильними сторонами виробничого процесу на заводах IDS Ukraine є використання природних ресурсів із мінімальним впливом на

довкілля, що забезпечується ретельним контролем забору води. Забір здійснюється шляхом природного витоку з джерела, після чого вода піднімається насосами на конвеєр розливу. Такий підхід запобігає надмірному осушенню джерел, що є важливим аспектом екологічної стійкості.

Однак, у виробничій діяльності присутні й недоліки. Серед них — низький рівень екологізації. Використання застарілих пісочних фільтрів у процесі очищення води знижує ефективність виробництва. Сучасні кварцові фільтри є більш продуктивними та екологічними і можуть бути впроваджені для покращення якості очищення.

Ще одним викликом є використання пластикових пляшок для розливу готової продукції. Хоча пластик є економічно вигідним матеріалом, його негативний вплив на довкілля через складність утилізації значний. Як альтернативу можна використовувати скляну або металеву тару, а також організувати пункти збору та переробки використаних упаковок. Це зменшить витрати на сировину та допоможе знизити обсяги відходів.

Для вдосконалення стратегії сталого розвитку компанії пропонуються такі заходи:

1. Автоматизація контролю забору води. Встановлення датчиків і камер відеоспостереження для моніторингу стану джерела та обсягів забору води. У разі перевищення встановлених норм насосна станція має автоматично зупинити роботу.
2. Автоматичний аналіз якості води. Організація регулярного автоматичного тестування характеристик води для підвищення її споживчих властивостей.
3. Масштабування виробництва. Розширення виробничих потужностей через будівництво нових заводів і вихід на зовнішні ринки. Завдяки відповідності продукції міжнародним стандартам (наприклад, ISO 46001:2021), IDS Ukraine має потенціал для завоювання позицій на світовому ринку.

Такі кроки сприятимуть підвищенню прибутковості компанії, оптимізації ресурсів і покращенню екологічності виробничих процесів.

РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ НА IDS UKRAINE

4.1. Організація охорони праці на підприємстві

Основою законодавства України про охорону праці є Конституція України, яка гарантує громадянам України право на працю і безпеку праці, та система законодавчих актів України, спрямованих на реалізацію цього конституційного права. Основними законодавчими актами цієї системи є Закон України «Про охорону праці», «Про пожежну безпеку», «Про використання ядерної енергії та радіаційний захист», «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення», «Про цивільну оборону», Кодекс законів про працю України та інші [79, с.122].

Охорона праці – це система правових, економічних, організаційнотехнічних, санітарно-гігієнічних та лікувально-профілактичних заходів і засобів, направлених на збереження життя і здоров'я людини в процесі праці. Умови праці певною мірою визначаються наявністю небезпечних і шкідливих факторів та їх вагомістю. Небезпечним є фактор, спроможний призвести до швидкого чи миттєвого погіршення стану здоров'я або ж смертельного випадку, а шкідливий – до професійного захворювання. Відповідно до ДСТУ 2293-93.ССБП «Охорона праці. Терміни та визначення» умови праці – це сукупність факторів виробничого середовища, які впливають на здоров'я та працездатність людини в процесі праці. За природою дії небезпечні та шкідливі виробничі фактори поділяються на чотири групи: фізичні, хімічні, біологічні та психофізіологічні (ДСТУ 12.0.003-74).

Вивчення світового досвіду оцінки економічної та соціальної ефективності заходів із покращення умов і охорони праці є надзвичайно актуальним. Це сприяє вдосконаленню наявних методик, адже деякі аспекти цієї проблематики досі залишаються недостатньо опрацьованими.

В Україні останнім часом спостерігається тенденція до зниження рівня загального травматизму. Однак порівняно з розвиненими країнами ці показники

залишаються вкрай високими. Щороку через аварії, травми та професійні захворювання економіка України втрачає понад 1 мільярд гривень. Виробничий травматизм зачіпає 23–25 тисяч осіб, з яких 1200–1300 — смертельно. Понад 7 тисяч працівників щорічно отримують професійні захворювання, а втрати робочого часу через тимчасову втрату працездатності вимірюються мільйонами людино-днів [80].

Найвищий рівень травматизму зі смертельними наслідками зафіксований у агропромисловому секторі, вугільній промисловості, будівництві та транспорті. Високі показники смертельного травматизму також відзначаються у сфері торгівлі та соціально-культурній сфері, що є тривожним сигналом. Особливе занепокоєння викликають умови праці на малих підприємствах, де рівень травматизму значно перевищує середні показники в інших секторах економіки.

Хоча законодавство України встановлює єдині вимоги до роботодавців щодо створення безпечних умов праці, реальність демонструє значні недоліки у їх виконанні, особливо на малих та середніх підприємствах. У гонитві за конкурентоспроможністю та зниженням собівартості продукції багато роботодавців ігнорують вимоги з охорони праці, розглядаючи профілактичні заходи як додаткові витрати, що перешкоджають підвищенню прибутків.

Покращення ситуації потребує системних заходів, зокрема посилення контролю за виконанням вимог законодавства та впровадження ефективних стимулів для підприємств, які інвестують у безпеку праці [81,с.39].

Відсутність економічної зацікавленості суб'єктів господарювання щодо створення безпечних і нешкідливих умов праці уповільнює реалізацію заходів щодо створення безпечних умов праці. Особливістю сьогодення є те, що на більшості підприємств та установ нові роботодавці вміло розпоряджаються фінансами, але не завжди з належною увагою ставляться до проблем, пов'язаних з безпекою трудової діяльності. Організація праці, при якій ігноруються умови безпеки та гігієни праці, підриває економічну ефективність підприємства, установи, організації, їх конкурентоспроможність і не може бути основою для стратегії сталого розвитку [81, с.40].

Управління охороною праці в умовах ринкової економіки має вирішувати соціальні та економічні завдання як на державному рівні, так і в межах окремого об'єкта господарювання. Соціальне значення охорони праці полягає в сприянні зростанню ефективності суспільного виробництва шляхом безперервного вдосконалення і поліпшення умов праці, підвищення її безпеки, зниження виробничого травматизму і захворюваності [81, с.41].

У зв'язку з цим соціальне значення охорони праці виявляється у трьох основних показниках: зростанні продуктивності праці в результаті збільшення фонду робочого часу за рахунок скорочення внутрішньозмінних простоїв; скорочення цілоденних втрат робочого часу; збереження трудових ресурсів і підвищення професійної активності працівників завдяки поліпшенню їх стану здоров'я; підвищення професійного рівня; збільшення валового національного продукту за рахунок поліпшення зазначених вище показників і їх компонентів [81, с.41].

Так, досліджуючи сутність охорони праці, П.О. Ізуїта звертає увагу на те, що соціальне значення охорони праці полягає у збереженні трудових ресурсів держави, працездатності і трудового довголіття людини, захисті її від виробничих шкідливостей і професійних захворювань [82].

Охорона праці відіграє надзвичайно важливу роль як соціальний чинник, адже жодні виробничі досягнення не можуть компенсувати людині втрату здоров'я чи життя, які є безцінними. Випадки травматизму на робочих місцях стосуються не лише працівників, підготовка яких коштувала державі значних ресурсів, але й, насамперед, особистостей, які є опорою для своїх родин — годувальників, батьків, матерів.

Окрім соціальної значущості, охорона праці має важливе економічне значення. Вона сприяє підвищенню продуктивності праці, зменшенню витрат на лікарняні, компенсаційні виплати та покращує умови праці. За оцінками Німецької ради підприємців, витрати на наслідки нещасних випадків у 10 разів перевищують

витрати на їх запобігання. В українських реаліях, через низький рівень фінансування заходів з охорони праці, ця різниця ще більша.

За даними Міжнародної організації праці, економічні втрати від нещасних випадків становлять 1% світового ВВП, що є еквівалентом забезпечення харчування для 75 мільйонів людей протягом року.

Як зазначають львівські науковці Г. Г. Гогіташвілі та З. М. Яремко, економічне значення охорони праці визначається ефективністю заходів, спрямованих на покращення умов і підвищення безпеки праці, та є економічним відображенням її соціальної важливості. Результати цих заходів можна оцінювати через зміну соціальних показників, таких як продуктивність праці, збільшення фонду робочого часу, скорочення витрат на компенсацію шкоди, завданої здоров'ю працівників через травматизм чи професійні захворювання.

Отже, охорона праці є не лише етичним і соціальним обов'язком, а й економічною необхідністю, інвестиції в яку забезпечують значні довгострокові вигоди [83].

Питання охорони праці складне і досить відповідальне. Адже за ним життя і здоров'я людей, які своєю працею створюють для держави та нації матеріальні блага. Як показує світовий досвід, безпека праці є основною гарантією стабільності, якості та ефективності будь-якого виробництва.

До того ж відсутність нещасних випадків позначається на професійній активності працюючих, на моральному кліматі в колективі, а отже і на ефективності та продуктивності праці, скорочує витрати на пільги та компенсації за роботу в шкідливих і небезпечних для здоров'я умовах.

Основними причинами невисокого рівня організації охорони праці в Україні є: низький рівень кваліфікації, виробничої культури та технологічної дисципліни; спрацьованість засобів виробництва; відсутність ефективного галузевого та регіонального управління охороною праці; відсутність достатніх інвестицій у виробництво та охорону праці; неналежне фінансування роботодавцями заходів з охорони праці; відсутність підготовки фахівців з охорони праці, низький рівень

підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів з питань охорони праці; хронічне недофінансування національних, галузевих, регіональних програм поліпшення безпеки, гігієни праці та виробничого середовища; відсутність на підприємстві чіткої організації охорони праці; відсутність розробленої державної політики в галузі охорони праці і стимулюючої системи щодо безпечної праці; недостатнє забезпечення нормативно-правовими актами з охорони праці; неадекватне мислення і ставлення до питань безпеки учасників трудового і виробничо-технологічних процесів по вертикалі управління і виконання. Таким чином, в умовах сьогодення система управління охороною праці має базуватися не тільки на заходах з боку держави, але й на зацікавленості суб'єктів трудових правовідносин у збереженні належного фізичного стану працівника, що нерозривно пов'язано з економічним і соціальним благополуччям роботодавця [84, с.119].

Основні небезпечні та шкідливі фактори на підприємстві визначені Державним стандартом. Основними документами, визначаючими вимоги до експлуатації систем водопостачання є ДСТУ Б А.3.2-14:2011 Система стандартів безпеки праці. Експлуатація водопровідних і каналізаційних споруд і мереж. Загальні вимоги безпеки (ГОСТ 12.3.006-75, MOD) та галузеві НПАОП 41.0-1.01-79. Правила техніки безпеки при експлуатації систем водопостачання та водовідведення населених пунктів встановлює вимоги безпеки до розміщення, обладнання та порядку обслуговування споруд, виробничого персоналу та використання засобів захисту виробничого персоналу. Галузеві Правила техніки безпеки вміщують конкретні вимоги до організації охорони праці на підприємствах, обладнанню та експлуатації специфічних для галузі споруд, а також заходи по забезпеченню безпеки праці.

Крім вказаних Правил при експлуатації систем водопостачання потрібно виконувати вимоги норм та правил техніки безпеки з відповідних видів робіт, що виконуються. Так, експлуатація електроустаткування, компресорів, котелень, вантажопідйомного обладнання повинна задовольняти вимогам Правил безпеки у газовому господарстві, Правил технічної експлуатації електроустаткування

споживачів та правил техніки безпеки, Правил обладнання та безпечної експлуатації компресорів та повітроводів та іншим документам [85, с.139].

Для підприємства типу IDS Ukraine, яке пов'язане з виробничими процесами, випадки, що можуть призводити до травматизму, є цілком реальними. Основними ризиками є необачні дії працівників, які можуть стати причиною інцидентів.

Виробничий травматизм визначається як сукупність травм, отриманих працівниками під час виконання трудових обов'язків. Це може бути ушкодження організму або порушення його функцій через вплив небезпечного виробничого фактора, що класифікується як нещасний випадок на виробництві. Якщо ушкодження викликане впливом шкідливих виробничих факторів, воно вважається професійним захворюванням, яке може бути гострим або хронічним. Особливим випадком професійного захворювання є професійне отруєння, яке зазвичай відносять до травм.

Виробничий травматизм і професійні захворювання — це ключові показники рівня охорони праці на підприємстві. Їх аналіз дозволяє визначити основні причини, що викликають нещасні випадки, і поділити їх на три групи:

1. Технічні причини:

- Несправність або конструктивні вади обладнання, механізмів, інструментів;
- Несправність електричних систем, підйомно-транспортних засобів, захисних пристроїв;
- Недосконалі технічні процеси.

2. Санітарно-гігієнічні причини:

- Наявність шкідливих виділень у технологічному циклі;
- Погане освітлення;
- Високий рівень шуму, запыленість і загазованість робочих зон.

3. Організаційні причини:

- Відсутність належного нагляду та контролю за виконанням робіт;
- Порушення норм технологічних процесів;
- Недотримання правил розташування обладнання, організації робочих місць;

- Використання працівників не за спеціальністю;
- Недоліки в навчанні, інструктажі та забезпеченні засобами захисту.

Часто інциденти трапляються через недотримання працівниками трудової та технологічної дисципліни, легковажне ставлення до роботи чи неухважність.

Законодавство України передбачає сувору відповідальність керівників за порушення вимог охорони праці, особливо якщо це спричинило тяжкі наслідки або могло їх викликати. Тому важливо посилювати контроль, забезпечувати належне навчання, проводити регулярні інструктажі та інвестувати у вдосконалення умов праці [85, с.139].

4.2. Убезпечення працівників підприємства на випадок надзвичайної ситуації

Для забезпечення працівників від негативних наслідків надзвичайних ситуації потрібно неухильно дотримуватись правил безпеки та регулярно контролювати процес ведення господарської діяльності. Аналізуючи діяльність підприємства ІДС потрібно в першу чергу звернути увагу на той факт, що Обладнання, розміщення та експлуатація споруд водопостачання, виробничих та допоміжних приміщень відповідають вимогам діючих ДСТУ, БНіП Держбуду України, санітарним правилам, галузевим правилам з техніки безпеки, правилам Держгіртехнагляду України та Міненерго України, а також іншим нормативам, що поширюються на всі відомства та організації. На кожному підприємстві водопостачання повинні бути креслення мереж та всіх споруд з наведенням усіх технічних даних та характеристик прив'язки. Територію підприємства обгороджують, благоустроюють та озеленюють. До всіх споруд забезпечують безпечні під'їзди та підходи, якими можливо користуватись не лише в нормальних умовах експлуатації, але й у випадках заносу снігом або затоплення.

На територіях споруд створюють спеціальні склади для зберігання матеріалів та виробів, паливних та легкозаймистих рідин, вибухових та отруйних речовин, кислот, лугів, коагулянтів та інших речовин. Висота приміщення від підлоги до низу

виступаючих конструкцій перекриття повинна бути не менш 2,2 м, висота від підлоги до низу виступаючих частин комунікацій та обладнання у місцях регулярного проходу людей – не менш 2м, а у місцях нерегулярного проходу людей – не менш 1,8 м. Найменша ширина проходів – 1м, дверей – 0,8 м, коридорів – 1,4 м, сходів – 1,05 м. Виробничі приміщення обладнують підйомно-транспортними механізмами. Електрообладнання використовують відповідно умовам високої вологості. Його, як і металеві частини, що можуть опинитись під напругою при порушенні ізоляції (корпусу електродвигунів, каркаси рубильників, пускачів та інше), надійно заземлюють. Виводи обмоток та силові кабелі електродвигунів під'єднуються за допомогою різьбових муфт. Електропроводка повинна мати непошкоджену ізоляцію [86].

Насосні агрегати, розподільчі щити, трубопроводи, арматуру, прилади, допоміжні та інші механізми та апаратуру розміщують таким чином, щоб до них був вільний підхід. Дотримуються такої ширини проходу: між агрегатами при установці електродвигунів напругою до 1000В – 1 м, напругою понад 1000 В – 1,2 м, між агрегатами та стінкою у шахтах станції – 0,7 м; у інших станціях – 1 м; між компресорами – 1,5 м; між агрегатами та розподільчим щитом – 2 м; між нерухомими виступаючими частинами обладнання на висоті передбачають робочі площадки з загородженнями.

Всі рухомі частини агрегатів огорожують та закривають захисними кожухами. Автоматичне та телемеханічне керування основних споруд (насосних станцій та очисних споруд) водопостачання та каналізації дублюють ручним керуванням. Виробничі та допоміжні споруди та приміщення обладнують засобами пожежогасіння у відповідності з вимогами Державного пожежного нагляду. На спорудах та у приміщеннях вивішують інструкції з експлуатації, технологічні та електричні схеми, плакати та наочні посібники з техніки безпеки.

Підлоги та стіни очисних споруд періодично миють та очищують. Вікна, ліхтарі та світильники також періодично миють, підготувавши надійні драбини, звільнивши галереї, проходи та інше. Забороняється використовувати кислоти та

засоби з різким запахом для миття підлог та стін очисних споруд системи водопостачання. Проходи та сходи підтримують у чистоті, зимою очищають від льоду та снігу. Забороняється у проходах складувати матеріали, залишати розливу воду.

Окрему увагу слід приділити очисним спорудам водопостачання та водовідведення. Очисні споруди водопостачання – це комплекс обладнання для освітлення, знеколювання, видалення органічних сполук, присмаків та запахів, обезсолювання (пом'якшення) та знезаражування природних вод поверхневих та підземних джерел, для надання їм властивостей, відповідно до вимог ГОСТ 2874-82 «Вода питьевая. Гигиенические условия и контроль за качеством». У деяких випадках воду фторують, амонізують, підлужують, стабілізують (зменшують корозійну активність).

Склад, тип та конструкція споруд, сполучення технологічних процесів залежать від якості вихідної води, потужності споруд, природних умов, економічних показників. Обробка води пов'язана з використанням різних реагентів. Робота з ними вимагає великої обережності, оскільки вони належать в основному до сильнодіючих отруйних речовин (СДОР) (хлор, кислоти, луги, аміак, сірчаний газ), до отруйних речовин (фторовміщуючі сполуки) та вибухонебезпечних речовин (пил порошкоподібних речовин, наприклад, активного вугілля). Крім того, пил багатьох порошкоподібних речовин, наприклад, вапна, сульфату алюмінію подразнюють слизову оболонку (дихальні шляхи, очі); при потраплянні на шкіру сухого негашеного вапна можуть утворюватись опіки.

В зв'язку з цим, процеси, пов'язані з розвантаженням реагентів з вагонів або автомобілів, транспортуванням та складуванням, завантаженням в обладнання для приготування розчинів, механізують. Зберігають реагенти та готують розчини для очищення води у реагентних цехах очисних споруд. Склади реагентів та приміщення для приготування розчинів обладнують вентиляцією, опаленням, освітленням та захисними пристроями у відповідності з вимогами діючих норм та правил.

Крім робочого освітлення приміщень передбачається аварійне - переносними акумуляторними ліхтарями. Допускається замінити такі ліхтарі підвісною зовнішньою арматурою, приєднаною до освітлювальної мережі, за умови підвішування її на висоті не менше 2,5 м від підлоги. Крім того, на складі або у приміщеннях зберігається запас свічок або тимчасових ламп. Приміщення для чергового персоналу обладнують телефоном. Металеві підлоги, сходи, помости та майданчики мають рифлену поверхню. Ширину робочих проходів поміж окремими спорудами, а також поміж спорудами та стінами будівель передбачають не менше 1м. [87, с.100].

Проходи, розташовані на висоті понад 0,8 м над підлогою, або майданчики для обслуговування споруд мають ширину не менш 0,6 м та огорожу не менш 1м. Реагенти зберігаються таким чином, щоб виключити їх шкідливий вплив на обслуговуючий персонал: хлорне вапно у закупорених дерев'яних діжках у сухому затемненому приміщенні; активоване вугілля у пакетах або у герметично закритих барабанах. Приміщення для зберігання та сухого дозування активного вугілля віднесені до класу В-II за пожежею та вибухонебезпечністю, тому електричне обладнання використовують у вибухозахищеному виконанні; забороняється палити та користуватись відкритим вогнем. Кислоти зберігають у щільно закритих скляних оплетених бутлях в окремих провітрюваних приміщеннях. Бутлі забезпечують бірками з найменуванням кислоти та встановлюють в один ряд. Аналогічним чином зберігають пусті бутлі з-під кислот. Паливні та легкозаймисті рідини (бензин, газ та інші), а також мастильні матеріали зберігають в приміщеннях з незгорячими конструкціями або заглибленими в землю [88, с.34].

Етильований бензин зберігають, транспортують та використовують у відповідності з «Правилами техніки безпеки для підприємствами автомобільного транспорту». На тарі масляною фарбою роблять напис «Етильований бензин. Отруйний.» Порожню тару з-під легкозаймистих рідин та отруйних речовин забороняється до промивки та знезараження. Коагулянт та вапно дозволяється складувати навалом, при цьому висота шару реагентів не повинна

перевищувати для коагулянту – 2 м; для вапна – 1,5 м. При складуванні реагентів у тарі висота шару коагулянту може бути збільшена до 3,5 м; вапна – до 2,5 м. При роботах на складах керуються наступними правилами. Роботи в бункерах, де зберігаються пилоподібні матеріали, виконує бригада, що складається з не менш ніж трьох людей, з яких один спускається у бункер, вдягнувши респіратор та рятувальний пас з лямками, двоє страхують його.

У реагентному цеху очисних споруд повинні бути:

- респіратор та захисні окуляри, індивідуальні для кожного оператора;
- аптечка першої долікарської допомоги, гліцерин та запас вати;
- шафа для зберігання індивідуальних засобів захисту;
- бутиль з розчином питної води та бутиль з дистильованою водою;
- мило та рушник;
- протигази.

Операторів реагентного цеху забезпечують також резиновими чоботами, резиновими фартухами та рукавицями, грубобавовняними костюмами та рукавицями. Спецодяг зберігають в індивідуальних шафах у спеціальному приміщенні. Працюючі з порошкоподібними пилоподібними матеріалами, користуються протипиловими респіраторами типу Ф-62 або У-2к. З хлорним вапном працюють у протигазах. Щоб запобігти пилеутворенню реагентів, двері та вікна складів по закінченні видачі реагентів щільно зачиняють.

Коагулянт розчиняють в баці та перемішують, барботуючи стиснене повітря під тиском не більше 50 кПа (0,5 ат). Щоб запобігти викиданню розчину або його розбризкуванню при перемішуванні, бак закривають кришкою. Температура використовуваної для розчинення гарячої води, щоб запобігти опікам, не перевищує 60 градусів за Цельсієм. Мішалки з електроприводом, які використовують для прискорення розчинення реагентів, вміщують у металеві баки, закриті кришками з завантажувачим люком. Завантажувати реагенти в бак при мішалці, що обертається, заборонено. Спускати людей для миття баків для реагентів забороняється. При промивці дотримуватись заходів безпеки, що виключає потрапляння бризок на

оператора. Для транспортування та переливання кислот використовують спеціальні прилади з примусовим нахилом бутля, на горло якого надівають накладки, попереджуючі розбризкування кислоти. Наливати легкозаймісті рідини (бензин і т.п.) дозволяється тільки у герметично закриту тару з допомогою насосів крізь мідну сітку [89, с.207].

В приміщеннях цеху вивішують посадові інструкції, плакати та наочні посібники з охорони праці. Інструкції щонайменше 1 раз у 2 роки поновлюються та перезатверджуються. Колії у цеху утримують в чистоті, не допускаючи їх загромадження та засмічення. До сітчастих фільтрів відносять сітки (які обертаються та плоскі) водозабірних споруд, барабанні сітки та мікрофільтри. Плоскі сітки очищують за ступенем забруднення, піднявши їх з води. Сітки, що обертаються, очищують безперервно при проходженні крізь спеціальні щітки та промивні прилади. Барабанні сітки мікрофільтрів мають однакову конструкцію та відрізняються лише розмірами комірок. Для мікрофільтрів використовують металеву сітку або тканину з синтетичного полотна з комірками розміром 40...50 мкм, для барабанів – 500 мкм.

Для профілактичного огляду та ремонту сітчастих фільтрів необхідний безпечний доступ до промивних пристроїв та сітчастих елементів. Камери барабанних сітчастих фільтрів огорожують та обладнують ходовими містками з перилами висотою 1м та суцільною зашивкою знизу на висоту 0,1м. Обертіві частини приводного механізму закривають захисними кожухами. Приміщення, в яких розташовані сітчасті фільтри, характеризуються значною вологістю, наявністю води та у відповідності з класифікацією, наведеною в ПУЕ, відносяться до приміщень з підвищеною небезпекою враження електричним струмом. Електрообладнання, освітлювальна частина, освітлювальна мережа, переносні електричні лампи, електроінструмент та прилади, які використовуються в цих приміщеннях, повинні відповідати вимогам, що ставляться до влаштування та експлуатації в таких умовах.

Під час монтажних та ремонтних робіт необхідно вжити заходів, що виключають обертання барабана та наповнення водою камери (берегового колодязя); знеструмити електрообладнання, закрити засувки на пускових пристроях, перевірити їх герметичність, вивісити попереджувальні знаки.

На сітчасті фільтри обпиратися та ставати неможна: під вагою людини барабан може прийти в рух, може порватися фільтруючий матеріал. Забороняється налагоджувати промивні пристрої при барабані, що обертається [90].

Перед ремонтом, очищенням та промивкою ємнісні споруди звільняють від води та ретельно провітрюють. Вживають заходів, що виключають наповнення ємностей водою: перевіряють герметичність зачинених засувок, знеструмлюють електрообладнання, вивішують на пускових пристроях, маховиках засувок та у небезпечних місцях попереджувальні знаки. При перевірці положення гравійних шарів щупом під час промивання фільтруючих споруд (фільтрів, контактних освітлювачів) дотримуються особливої обережності та користуються тимчасовими перехідними містками з перилами, висотою не менш 1м. Цю роботу виконують два оператори з рятувальними поясами з мотузками. Усувати помічені дефекти під час роботи механізмів та споруд, підтягувати болтові з'єднання на трубопроводах та агрегатах, що перебувають під тиском, категорично забороняється.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 4. На заводі з виготовлення мінеральних вод охорона праці є одним із ключових аспектів забезпечення ефективної та безпечної діяльності. Умови роботи на такому підприємстві передбачають взаємодію з обладнанням, хімічними засобами для очищення, а також фізичне навантаження, що робить питання охорони праці надзвичайно актуальним. Безпека працівників – пріоритет компанії. Завод, який піклується про своїх співробітників, створює умови, що мінімізують ризики травматизму та професійних захворювань. Наприклад, встановлення сучасного обладнання зі вбудованими системами безпеки знижує імовірність нещасних випадків. Також важливим є регулярний технічний огляд машин і механізмів для запобігання несправностей.

Крім технічного аспекту, підприємство має забезпечувати працівників засобами індивідуального захисту (касками, рукавичками, спеціальним взуттям). Це особливо актуально в цехах розливу та пакування, де можливі ризики ураження від падіння важких предметів або контакту з гарячими чи гострими поверхнями.

Важливість охорони праці на заводі мінеральних вод включає й суворе дотримання санітарно-гігієнічних норм. Це не лише гарантує безпеку самих працівників, а й забезпечує високу якість продукції. Робітники, які мають доступ до джерел води чи конвеєрів розливу, повинні дотримуватися правил гігієни, а підприємство – забезпечувати їх чистим спецодягом і відповідними умовами для миття рук і обробки інструментів.

Профілактика – важливий елемент охорони праці. Регулярні інструктажі та тренінги дозволяють співробітникам знати, як діяти в разі аварій чи небезпечних ситуацій. Наприклад, працівники мають бути навчені користуванню вогнегасниками, евакуаційними шляхами та наданням першої допомоги.

Інвестиції в охорону праці мають не лише моральний, але й економічний ефект. Співробітники, які працюють у безпечних умовах, рідше йдуть на лікарняні, що знижує витрати на компенсації. Крім того, відчуття турботи з боку керівництва підвищує мотивацію і лояльність персоналу, що позитивно впливає на якість роботи та виробничі показники.

Охорона праці на заводі з виготовлення мінеральних вод – це не лише дотримання законодавчих норм, а й стратегічний підхід до розвитку компанії. Забезпечуючи безпеку працівників, підприємство формує довіру, покращує свою репутацію та сприяє сталому розвитку.

ВИСНОВКИ

1. Стратегія сталого розвитку – це концепція яка визначає діяльність підприємства в довгостроковій перспективі та передбачає варіанти балансу між прибутковістю та впливом виробництва на довкілля. Екологізація виробництва є важливим пунктом стратегії сталого розвитку, оскільки впровадження екологічних процесів у виробничий цикл суттєво впливає на стан навколишнього середовища та береже природні ресурси. Одним із провідних завдань при веденні господарської діяльності усіх підприємств має бути зменшення впливу на навколишнє середовище та розробка програм зі зменшення шкідливого впливу на природу.

2. Досліджуючи стратегію сталого розвитку підприємства IDS Ukraine варто зазначити, що офіційного документа як такого ніде не розміщено та у вільному доступі не опубліковано. Натомість, на офіційному сайті компанії визначає основні цілі сталого розвитку, серед яких орієнтація на популяризацію культури споживання природних мінеральних вод і сприяння здоровому способу життя шляхом пропозиції високоякісних природних мінеральних вод. Виробництво води на підприємстві та організація видобутку відповідає сучасним екологічним стандартам, серед яких ISO 46001:2021, ISO 22000:2018, ISO/TS22002-1:2009 та додаткової вимоги FSSC 22000 (версія 5.1).

3. Сильними сторонами виробництва на заводах IDS є те, що компанія використовує природні ресурси завдаючи незначної шкоди довкіллю, постійно контролюючи процес добування води. Добування води відбувається шляхом самовільного витоку води із джерела з подальшим підйомом водної маси насосами на конвеєр розливу. Таким чином, цей підхід дозволяє уникнути надмірного осушення природного джерела. Проте, у виробничій діяльності є і слабкі сторони. В першу чергу - незначний ступінь екологізації. Це проявляється у недостатньому впровадженні сучасних способів фільтрації. Вважаю, що пісочні фільтри, які використовуються підприємством, є дещо застарілими.

Окрім того, готова продукція розливається у пластикові пляшки. Хоч такий формат упаковки хоч і є найбільш дешевим, проте надмірне його використання негативно впливає на стан довкілля в цілому. Цей матеріал нерозкладний та провокує накопичення твердих побутових відходів. Як заміник цього можна запровадити розлив води у скляну або металеву тару, а в подальшому організувати пункти збору використаних пакувальних засобів. Це дозволить суттєво зекономити на сировині а також знизить імовірність засмічення довкілля.

4. Удосконалення стратегії сталого розвитку повинно мати на меті встановлення комплексу заходів, спрямованих на підвищення прибутковості виробництва при одночасному забезпеченні сталих показників екологічності, енергоефективності та затратності. Насамперед, пропонуємо запровадження автоматизації процесів моніторингу. Це суттєво вплине на контроль процесу забору води для запобігання переосушенню джерел. Даний процес можна реалізувати шляхом встановлення камер відео нагляду та спеціальних датчиків, які будуть передавати інформацію про стан джерела та кількість води, яка видобувається протягом певного проміжку часу. Якщо показники будуть містити відхилення від заданої норми насосна станція, яка відкачує воду, автоматично зупинялась. Це ж стосується і аналізу води, яка надходить із джерел. Можливе запровадження погодинного автоматичного аналізу якості води для покращення її споживчих характеристик. Окрім того, варто здійснити переоснащення фільтраційного обладнання, здійснивши перехід в системі доочищення сировини на кварцеві фільтри.

Стратегію сталого розвитку підприємства варто доповнити шляхами екологізації пакування готової продукції. В першу чергу, це поступове зменшення пластикової упаковки, як основного виду пакування. Для реалізації цього напрямку доцільним стане організація пунктів збору використаних пакувальних засобів та їх подальшої переробки, пошук альтернативних видів пакувань (скло, алюміній тощо).

Одним із пунктів для покращення стратегії сталого розвитку є масштабування виробництва, яке буде включати в себе створення нових заводів із переробки

продукції, а також проведення аналізу споживчого ринку для подальшого розвитку бренду за кордоном. Продукція IDS Ukraine відповідає усім дійсним стандартам щодо якості води, в тому числі ISO 46001:2021, саме тому це хороша нагода зайняти місце на світовому ринку. Також, важливим є перехід підприємства на відновлювані джерела енергії за рахунок встановлення власних потужностей сонячних електростанцій станції для зменшення вуглецевого сліду та підвищення енергонезалежності компанії в майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Олійник Л. В. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА [Електронний ресурс] / Л. В. Олійник // Періодичний часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/750/1/Oliinyk_9.pdf.
2. Цілі сталого розвитку та Україна [Електронний ресурс]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina> (дата звернення: 07.12.2024)
3. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь. 2017. 176 с.
4. Daly H.E. Steady-State Economics. Washington: Island Press, 1991. 339 p.
5. Virtanen P.K., Siragusa L., Guttorm H. Introduction: Toward More Inclusive Definitions of Sustainability Current Opinion in Environmental. Sustainability. 2020. Vol. 43. P. 77–82.
6. Lahti T., Wincent J., Parida V. A Definition and Theoretical Review of the Circular Economy, Value Creation, and Sustainable Business Models: Where are we now and Where Should Research Move in the Future?. Sustainability. 2018. Vol. 10. Issue 8. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/10/8/2799>.
7. Данилишин Б.М., Маслюківська О.П. Розроблення національних стратегій сталого розвитку: корисний досвід для України. Механізм регулювання економіки. 2008. №3 (2). Том 1. С. 214-218
8. Ansoff H.I. Corporate Strategy. An Analytic Approach to Business Policy for Growth and Expansion. McGraw-Hill Book Co. New York, 1965. 109 p.
9. Піжук О.І. Стратегія підприємства: навчальний посібник. Ірпінь: Університет ДФС України, 2018. 390 с.
10. Chandler A. Strategy and Structure: Chapters in the History of the Industrial Enterprise / Alfred Chandler. Massachusetts Institution of Technology: The Mit Press, 1962, 1990. 465 p.

11. Зайцев Л. Г. Екологічний менеджмент // Економіст. – 2015. – № 2]. – С. 10.
12. Ансофф І. Стратегічне управління. / І. Ансофф; під ред. Л.І. Евенко. – М.: Економіка, 1989. 519 с
13. Портер М. Конкурентна перевага / Майкл Е. Портер ; пер. з англ. Є. Калінініої. М. : Альпіна Бизнес Букс, 2005. 715 с..
14. Минцберг Г. Школи стратегій / Г. Минцберг, Б. Альстренд, Д. Лемпел. Київ, 2022. 330 с
15. Hamel G. Strategy as stretch and leverage / Gary Hamel, Coimbatore Krishnarao Prahalad // Harvard business review. 1993. N 71 (2). P. 75.
16. Томпсон А. А. Стратегії у менеджменті: пер. з англ. / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрікленд. М. : Вільямс, 2023. 924 с.
17. Ковтун О.І. Стратегії підприємства: [монографія]. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2018. 424 с.
18. Довгань Л. Є., Каракай Ю. В., Артеменко Л. П. Стратегічне управління: Навчальний посібник. К. : Центр учбової літера тури, 2019. 440 с.
19. Бутинець Ф.Ф., Шигун М.М. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті: Навчальний посібник. Житомир: ЖДТУ, 2024. 352 с.
20. Герасимчук В.Г. Стратегічне управління підприємством. Графічне моделювання: Навч. Посібник. К.: КНЕУ, 2020. 360 с
21. Бланк І.О. Фінансова стратегія підприємства: [монографія] / За заг. ред. І.О. Бланка. К.: КНТЕУ, 2009. 147 с
22. Мескон М. Основи менеджменту: пер. з англ. / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. Х.: Депо, 2015. 817 с.
23. Люльов О.В. Теоретичні основи формування механізму визначення пріоритетності та узгодженості цілей на підприємстві / А. В. Люльов // Механізм регулювання економіки. 2009. №4, Т. 1. С. 110–121.
24. Єфремов А., Оліфіренко В. Роль екологізації виробництва у забезпеченні сталого розвитку // ХНТУ 2015, – № 8– С.110-114.

25. Екологізація економіки та екологічність виробництва в Україні. Центр екологічного моніторингу. URL: <http://surl.li/ncqaz> (дата звернення: 13.11.2023)
26. Communication From the Commission «The European Green Deal», 11.12.2019. European Commission. URL: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52019DC0640&from=ET> (дата звернення: 13.11.2023).
27. Варламова С. І., Варламова І. С. Екологізація промисловості в Україні: проблеми та перспективи [Електронний ресурс]. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4753> (дата звернення: 07.12.2024).
28. Нєпеїна Г. В. Екологізація економіки як один зі шляхів реалізації моделі сталого розвитку України [Електронний ресурс]. Чорноморський національний університет імені Петра Могили. URL: <http://www.ecoj.dea.kiev.ua/archives/2019/3/31.pdf> (дата звернення: 07.12.2024).
29. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року». Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011. № 26. 128 с.
30. Мартусенко І.В. Напрями екологізації економіки в Україні. Економіка та управління національним господарством. Глобальні та національні проблеми економіки / Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2016. Вип. 11. С. 160–165. URL: <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/36.pdf> (дата звернення 08.05.2024)
31. Акімова Т.А., Хаскін В.В. Основи екорозвитку : навчальний посібник. Харків : ХДАН., 2014. 312 с.
32. Нєпеїна Г.В. Ідеологія сталого розвитку як запорука майбутнього цивілізації. Міжнародна науково-практична конференція «Ольвійський форум 2010: Стратегії України в геополітичному просторі». Тези. Т. 9. 11–15 червня 2010. Ялта, Крим, Україна. Миколаїв : ЧДУ імені П. Могили, 2010. С. 24–26.
33. Мельник Л.Г. Екологічна економіка : підручник. Суми : Видавництво «Університетська книга», 2021. 350 с.

34. Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 1. / редкол. : С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ : Видавничий центр «Академія», 2000. 864 с. URL: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/51-e/133-ekologizatsiya.html> (дата звернення 06.05.2024).
35. Васюков Д.О., Бугаєць А.В., Будник О.А., Шалугін В.С. Екологізація економіки і перехід до сталого розвитку. Екологічна безпека. 2019. № 4 (8). С. 77–83.
36. Мартусенко І.В. Напрями екологізації економіки в Україні. Економіка та управління національним господарством. Глобальні та національні проблеми економіки / Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2016. Вип. 11. С. 160–165. URL: <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/36.pdf> (дата звернення 08.05.2024).
37. Мартусенко І.В., Корчевна К.Ю. Екологізація економічного розвитку: пріоритетні напрями та перспективи для України. URL: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/ekolog/4541-ekologizatsiya-ekonomichnogo-rozvitku.html> (дата звернення 07.05.2024).
38. Kustrich L. A., Petrenko N. A. Innovative forms of doing business in Ukraine based on the use of elements of eco-logistics // *Ekology Management*. 2024. № 7
39. Бондар Т.В. Організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності підприємства з урахуванням екологічного фактора : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища» / Т.В. Бондар. Суми, 2014. 21 с.
40. Knowledge management as a basis for innovative development of the company / [S.M. Iliashenko, Y.S. Shypulina, N.S. Illiashenko] // *Actual Problems of Economics*. 2024. № 6 (168). P. 173–181.
41. Мащак Н. М. Стратегічна узгодженість логістичної діяльності підприємства на екологічних засадах // *Екологія підприємництва*, 2018, № 4

42. Москвітіна Т.Д. Зелена логістика / Т.Д. Москвітіна // Логистика: проблемы и решения. 2021. №3. С. 40–42.
43. Rzeczynski B. Logistyka uptylizacji (czesc II) / B. Rzeczynski // Spedycja, Transport, Logistyka. 2024. №12. P. 59–61.
44. Гальчак Х.Р. Забезпечення сталого розвитку підприємства як основа формування соціальної відповідальності / Х.Р. Гальчак // Національний університет “Львівська політехніка”, кафедра менеджменту організацій, 2022.
45. Власова Т.Р. Соціальна відповідальність бізнесу: сутність та тенденції / Т.Р. Власова // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту “Економічні науки”. 2013. Вип. 1. С. 52–57.
46. Катан Л.І. Напрями розвитку управління агропромисловою системою України: еколого-економічний аспект [Електронний ресурс] / Л.І. Катан.URL: http://library.kpi.kharkov.ua/Vestnik/2010_8/statiZKatan.pdf. дата звернення – 07.12.2024).
47. ІДС Юкрейн [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ids.ua/>. Дата звернення: 07.12.2024.
48. Малишева Н.Ю. Аналіз розвитку та основних тенденцій ринку мінеральної води в Україні / Н.Ю. Малишева // Національний університет харчових технологій.
49. Masculinities and Transition in Ukraine: Country Brief [Електронний ресурс].URL: https://opendocs.ids.ac.uk/articles/online_resource/Masculinities_and_Transition_in_Ukraine_Country_Brief_/26429563. Дата звернення 07.12.2024.
50. Управління ресурсами підприємства [Електронний ресурс]: монографія / за заг. ред. к.е.н., проф. Г.О. Швиданенко. К.: КНЕУ, 2014. 418,
51. Smart Cities of Tomorrow [Електронний ресурс].URL: <https://ubpukraine.com/smart-cities-of-tomorrow/> Дата звернення – 07.04.2024.
52. Studfile.net [Електронний ресурс]. URL: <https://studfile.net/preview/5251762/page:2/> (дата звернення: 07.12.2024).

53. Проривні технології в економіці і бізнесі (досвід ЄС та практика України у світлі III, IV і V промислових революцій) [Електронний ресурс]: навч. посіб. / Л. Г. Мельник, Б. Л. Ковальов, Ю. М. Завдов'єва та ін.; за ред. Л. Г. Мельника, Б. Л. Ковальова. Суми: СумДУ, 2020. 180 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/79621> (дата звернення: 07.12.2024)

54. Тарасенко С. В., Карінцева О. І. Механізм впливу інфраструктурних факторів на процеси функціонування ринку екологічних товарів та послуг в Україні. Збірник наукових праць *Економіка: проблеми теорії і практики*. 2010. Вип. 262. Т. 8. Дніпропетровськ: ДНУ. С. 2011–2105.

55. Карінцева О. І., Кубатко О. В., Лавриненко А. С. Інвестиційне забезпечення підприємств сільського господарства в умовах економічних та екологічних флуктуацій. Механізм регулювання економіки. 2013. № 1. С. 143–149. URL:

http://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/articles/issue_16/OLEKSANDRA_V_KARINTSEV_A_OLEKSANDR_V_KUBATKO_ALINA_S_LAVRYNENKOInvestment_Fostering_in_Agriculture_Considering_Economic_In.pdf (дата звернення: 07.12.2024).

56. Melnyk L., Kubatko O., Dehtiarova I. Sustainable development strategies in conditions of the 4th Industrial revolution: the EU experience. *River Publishers*. 2019.

57. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2022 році [Електронний ресурс]. URL: https://mtu.gov.ua/files/%D0%9D%D0%B0%D1%86.%20%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C%20%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D1%81%D1%82%D0%B0%20%D0%9F%D0%92%20_2022%20%D1%80..pdf (дата звернення: 07.12.2024).

58. Микитюк П. П., Крисько Ж. Л., Овсянюк-Бердадіна О. Ф., Скочиляс С. М. Інноваційний розвиток підприємства. Навчальний посібник. – Тернопіль: ПП «Принтер Інформ», 2015. 224 с.

59. Виробничий менеджмент. Методичні вказівки до практичних занять, самостійної та дистанційної роботи здобувачів бакалаврського ступеня галузі знань

07 «Управління та адміністрування» спеціальності 073 «Менеджмент» усіх форм навчання / Укладачі : Оліфіренко Л.Д., Попело О.В., Самійленко Г.М. Чернігів : ЧНТУ, 2019. – 122 с

60. Тихенко О. М., Бартківська В. В. Особливості оцінки якості бутильованої води. Техногенно-екологічна безпека України: стан та перспективи розвитку: матеріали X Всеукраїн. наук.–практ. інтернет-конферен. (Ірпінь, 20 –29 жовтня 2020 р.) Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. С. 103 – 105.

61. Бартківська В.В. Очистка води у сучасних умовах. Екологічна безпека держави: матеріали XIV Всеукраїнської наук.-практ. конференції молодих учених і студентів. (Київ, 23 квіт. 2020 р.). Київ: НАУ, 2020. С. 60 – 61.

62. Бартківська В.В. Аналіз сучасних технологій доочищення питної води. Екологічна безпека держави: матеріали XIV Всеукраїнської наук.-практ. конференції молодих учених і студентів. (Київ, 23 квіт. 2020 р.). Київ: НАУ, 2020. С. 60 – 61

63. Бартківська В. В. Дослідження якості питної води з бюветів міста Києва. Екологічна безпека держави: матеріали XII Всеукраїн. наук.–практ. конф., молодих учених і студентів, присвяч. пам'яті профес. Я.І.Мовчана (Київ, 19 квіт. 2018 р.) Київ: НАУ, 2018. С. 121 – 122.

64. Тихенко О. М., Бартківська В. В. Сучасні технології доочищення води в побуті. Техногенно-екологічна безпека України: стан та перспективи розвитку: матеріали VII Всеукраїн. наук.–практ. інтернет-конферен. (Ірпінь, 12 –20 листоп. 2018 р.) Ірпінь: Університет ДФС України, 2018. С. 111 – 112.

65. Бартківська В. В., Куцак А. С., Щербань Р. Р. Актуальні питання екологічної безпеки авіаційних підприємств. ПОЛІТ: Сучасні проблеми науки: Екологічна безпека та хімотологія: матеріали XVIII міжнарод. наук.-практ. конферен. молодих учених і студентів. (м. Київ, 3-6 квітня 2018 р.) Київ.: НАУ, 2018. С. 3 – 4.

66. Бартківська В.В. Особливості нормування якості питної води. Екологічна безпека держави: матеріали XIII Всеукраїнської наук.-практ. конференції молодих учених і студентів. (Київ, 18 квіт. 2019 р.). Київ: НАУ, 2019. С. 79 – 80.

67. ISSN (Print) 2307-6968, ISSN (Online) 2663-2209 Вчені записки Університету «КРОК» №3 (75), 2024

68. Bilas V. Only international investors are motivated to preserve and develop seized assets [Електронний ресурс]. URL: <https://nadra.info/2024/06/vsevolod-bilas-only-international-investors-are-motivated-to-preserve-and-develop-seized-assets/> (дата звернення: 07.12.2024).

69. Методи очищення питної води [Електронний ресурс]. URL: <https://vodavdom.ua/ua/blog/metody-ochistki-pitevoy-vody/> (дата звернення: 07.12.2024).

70. Питна вода і способи її очищення [Електронний ресурс]. URL: <https://ekspertiza.com.ua/uk/tse-korisno-znati/485-pitnavoda-i-sposobi-jiji-ochishchennya> (дата звернення: 07.12.2024).

71. Очищення питної води - проблема чи необхідність? [Електронний ресурс]. URL: <https://multifilters.com.ua/articles/ochishchennia-pitnoyi-vodi-problema-chineobhidnist> (дата звернення: 07.12.2024).

72. Методичні вказівки з санітарно-мікробіологічного контролю предметів вжитку та обладнання закладів для дітей та підлітків. Затверджено Постановою Головного Державного санітарного лікаря України № 24 від 24.04.99 р., Київ, 1999, 12 с.

73. Шестопапов В. М., Сердюк А. М., Набока М. В., Прокопов В. А., Зоріна О. В., Корчак Г. І., Горваль А. К. Аналіз основних гігієнічних положень, що потребують регламентування при виготовленні фасованих питних вод. *Вода і водоочисні технології*. 2004. № 2. С. 10–19.

74. Potential Contaminant Pathways from Hydraulically Fractured Shale to Aquifers [Електронний ресурс]. URL: <http://www.energyindepth.org/wp->

content/uploads/2012/05/myers-potentialpathways-from-hydraulic-fracturing4.pdf (дата звернення: 07.12.2024).

75. Огляд мембранних технологій очистки води у водопостачанні [Електронний ресурс]. URL: journals.uran.ua/eejet/article/download/5594/5034 (дата звернення: 07.12.2024).

76. Всеолод Білас: Only international investors are motivated to preserve and develop seized assets [Електронний ресурс]. URL: <https://nadra.info/2024/06/vsevolod-bilas-only-international-investors-are-motivated-to-preserve-and-develop-seized-assets/> (дата звернення: 07.12.2024).

77. Ладунка І.С. Напрямки вдосконалення організації оплати праці на підприємствах / І.С. Ладунка // Бердянський державний педагогічний університет, 2024, с.67-69.

78. Вітенько Т. М., Зварич Н. М., Лазарюк В. В., Пилипець О. М., Комаревич Р. І. Альтернативний шлях переробки пластикової упаковки для напоїв / Т. М. Вітенько, Н. М. Зварич, В. В. Лазарюк, О. М. Пилипець, Р. І. Комаревич // Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна.

79. Охорона праці та промислова безпека: навч. посіб. / Ткачук К. К., Зацарний В. В., Сабарно Р. В. та ін. К.: Лібра, 2010. 560 с.

80. Фонд соціального страхування України [Електронний ресурс]. URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/index> (дата звернення: 07.12.2024).

81. Гандзюк М. П. Основи охорони праці: підручник [Електронний ресурс] / М. П. Гандзюк, Є. П. Желібо, М. О. Халімовський ; за ред. М. П. Гандзюка. – 5-е вид. – К. : Каравела, 2011. – 384 с. URL: <http://library.tntu.edu.ua/exhibitions/novi-nadhodzhennja/2012.../berezen> (дата звернення: 07.12.2024).

82. Як у них охорона праці в інших країнах? [Електронний ресурс] // Форум охорона труда. – URL: <http://ohrantruda.com/forum/topic/1709-a-kak-u-nikh-okhrana-truda-vdrugikh-stranakh> (дата звернення: 26.11.2024).

83. Гогіташвілі Г. Г. Основи охорони праці [Електронний ресурс] / Г. Г. Гогіташвілі, В. М. Лапін. – К. : Знання, 2008. – 302 с. – URL:

<http://library.nung.edu.ua/okhorona-pratsi-yak-vazhlyvyi-aspekt-diyalnosti> (дата звернення: 26.11.2024).

84. Геврик Є. О. Охорона праці: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / Є. О. Геврик. – К. : Ельга: Ніка-центр, 2003. 280 с. – URL: <http://lib.ltd.ua/охорона-праці-геврик.html> (дата звернення: 26.11.2024).

85. Ізуїта П. О. Правове регулювання охорони праці в умовах ринкової економіки [Електронний ресурс] / П. О. Ізуїта. – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2008. – 177 с. – URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64 (дата звернення: 26.11.2024).

86. Охорона праці : навч. посіб. [Електронний ресурс] / З. М. Яремко, С. В. Тимошук, О. І. Третяк, Р. М. Ковтун ; за ред. З. М. Яремка. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 69 с. URL: http://www.franko.lviv.ua/faculty/.../ohorona%20praci_chastyna%20I.pdf (дата звернення: 26.11.2024).

87. Керб Л. П. Основи охорони праці : навч. посібник. Вид. 2-ге, без змін [Електронний ресурс] / Л. П. Керб. К. : КНЕУ, 2016. 216 с. URL: <http://masters.donntu.edu.ua/2011/iem/zemlyakova/diss/indexe.htm> (дата звернення: 26.11.2024).

88. Виноградов О. В. Охорона праці. Аналіз стану охорони праці в Україні / О. В. Виноградов // Статистика України. 2011. № 3. С. 31–35.

89. Жидецький В. Ц. Основи охорони праці : підручник [Електронний ресурс] / В. Ц. Жидецький, В. С. Джигирей, О. В. Мельников. – 5-те вид., доп. Львів : Афіша, 2020. 350 с.

90. Шпортко А. М. Становлення концепції сталого розвитку [Електронний ресурс] / А. М. Шпортко, Г. В. Кірейцева // Режим доступу: http://www.ztu.edu.ua/ua/science/conference/files/eo_es.../ShportkoAM.doc (дата звернення: 26.11.2024).